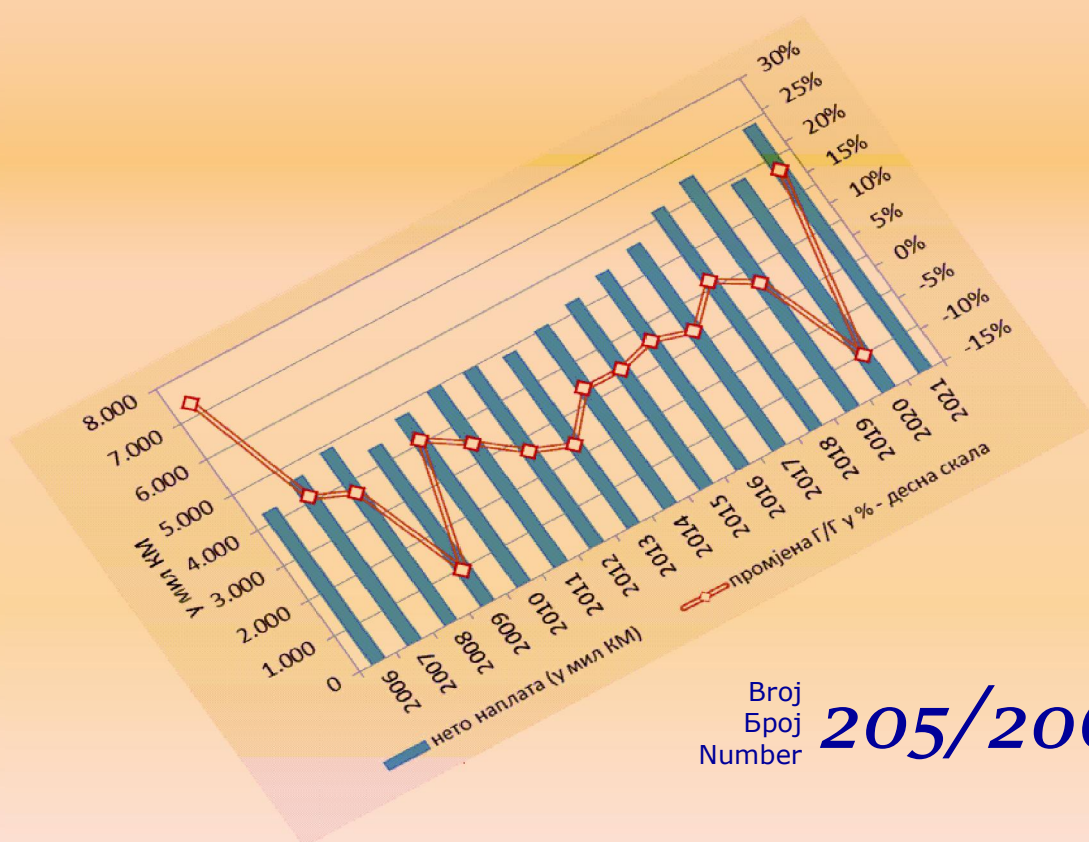

Macroeconomic Unit of the Governing Board of the Indirect Taxation Authority

ОМА Билтен

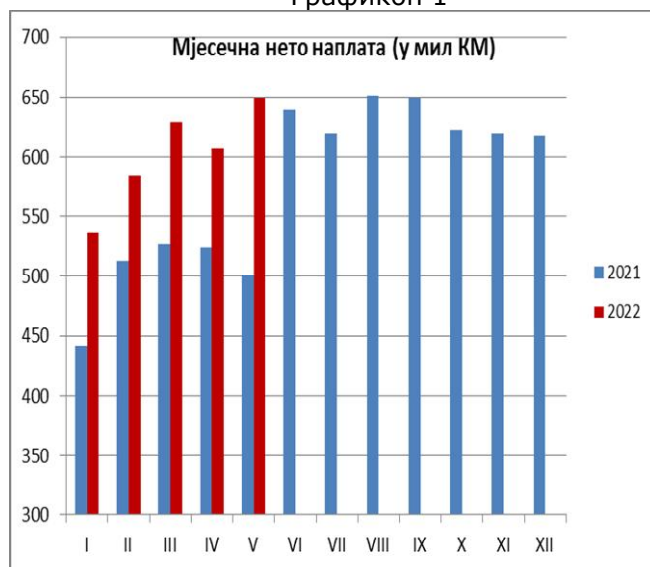
Broj
Број
Number **205/206**

juli/avgust 2022 – srpanj/kolovoz 2022 – јули/август 2022 – July/August 2022

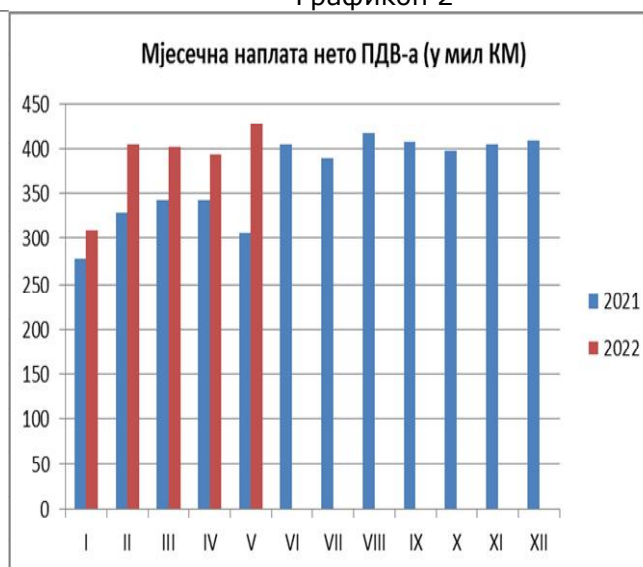
У фокусу

Према прелиминарном извјештају УИО о готовинском току на ЈР у мају 2022. нето наплата индиректних пореза је била већа за 158,6 мил КМ у односу на исти мјесец 2021., што представља раст од 31,7%. У периоду јануар-мај 2022 суфицит нето наплате индиректних пореза је износио 515,4 мил КМ, што представља раст од 20,6%. Значајан фактор високог раста наплате је основица за поређење из 2021 (Графикони 1 и 2, "2021"). Због рестриктивних анти-цovid мјера у првих пет мјесеци 2021.године наплата индиректних пореза је била значајно нижа него у осталом дијелу године, тако да се због раста статистичке основице могу у наредним мјесецима очекивати ниже мјесечне стопе раста наплате индиректних пореза.

Графикон 1

Графикон 2

У билтену је дата анализа потрошње деривата нафте у БиХ, која је урађена прије избијања рата у Украјини, на основу тада доступних података до краја 2021. године. На основу регресионог модела процијењена је цјеновна еластичност потражње дизел горива и бензина на тржишту БиХ. Треба напоменути да је у периоду након извршене анализе, а прије њеног публикаовања, дошло до огромног скока цијена нафте на свјетском тржишту, а тиме и цијена деривата нафте у БиХ. Стога напомињемо да ће анализа бити допуњена у неком од наредних бројева билтена, након што буду доступни подаци о потрошњи деривата нафте у БиХ и о кретању националних рачуна у турбулентној, 2022. години.

др Динка Антић
шеф Одјељења

Садржај:

Порези на деривате нафте у БиХ у свјетлу теорије и праксе опорезивања	2
Потрошња деривата нафте у 2021. години са освртом на кретање цијена и процјене цјеновне еластичности потражње	14
Анализа наплате прихода од акциза на пиво	24
Анализа наплате прихода од акциза на безалкохолна пића	37

техничка обрада : Сулејман Хасановић, ИТ сарадник
лектор : Дарија Комленовић, проф. англистике

Порези на деривате нафте у БиХ у свјетлу теорије и праксе опорезивања

(Аутор: др Динка Антић)

Раст цијена нафте на свјетском тржишту, узрокован политичким кризама и заоштравањем односа између свјетских сила, довео је до снажног раста цијена деривата нафте у Босни и Херцеговини, те, посљедишно и цијена осталих добара и услуга, у чијој цијени коштања трошак енергената има већи или мањи удио. Раст инфлације и неизвјесност у погледу смиривања политичких криза понукао је пословну заједницу, стручну и академску јавност да предлажу рјешења за ублажавање негативних ефеката раста цијена деривата нафте на економију БиХ и стандард њених грађана. Неке од иницијатива потенцирају да је намјена акциза на деривате нафте „нејасна“, односно да се користе ненамјенски, за финансирање буџетских расхода, умјесто за финансирање изградње путне мреже. Друге, пак, подразумијевају привремено укидање акциза на деривате нафте, уз потпору увођења диференцираних стопа ПДВ-а. У сваком случају, да би се понудио квалитетан приједлог потребно је дубински познавати теорију опорезивања, таксономију намјенских пореза, појаву и улогу акциза на деривате нафте у савременим пореским системима.

ОПОРЕЗИВАЊЕ ДЕРИВАТА НАФТЕ У БИХ

Приходи од акциза на деривате нафте у БиХ су били приход буџета свих нивоа власти, како прије реформе индиректних пореза, тако и након оснивања Управе за индиректно опорезивање („УИО“).

Текућа политика опорезивања деривата нафте у БиХ подразумијева наплату следећих пореза (Табела 1):

Табела 1: Порези на деривате нафте у БиХ

Врста пореза	Врста деривата нафте (л)		
	Дизел	Безоловни бензин	Лож-уље
акциза	0,30 КМ	0,35 КМ	0,30 КМ
путарина (буџетска)	0,15 КМ	0,15 КМ	-
путарина (намјенска)	0,25 КМ	0,25 КМ	-
ПДВ	17%	17%	17%

Извор: Закон о акцизама у БиХ ("Службени гласник БиХ бр. 49/09, 49/14, 60/14 и 91/17)

Премда концепт расподјеле индиректних пореза у БиХ подразумијева наплату на нивоу БиХ и дневне трансфере¹ индиректних пореза са јединственог рачуна УИО према буџетима ентитета и Брчко Дистрикта, може се рећи да су буџетски приходи ПДВ, акцизе и путарина од 0,15 КМ/л. Акцизе на деривате нафте (вид. Графикон 1) и дио путарине за буџете се расподјељују на ентитете и Дистрикт Брчко заједно са ПДВ-ом, осталим акцизама², царинима и осталим индиректним порезима³.

¹ Концепт подразумијева да се аналитички пореска структура индиректних пореза може сагледати само из извјештаја УИО, док се исти у извјештајима ентитета и Дистрикта Брчко препознају само по синтетичкој линији „индиректни порези“. Обрнуто је код директних пореза и социјалних доприноса који су у искључивој надлежности ентитета и Дистрикта. Да би се сагледала аналитичка структура директних пореза у БиХ потребно је објединити аналитичке пореске структуре ентитета и Брчко Дистрикта.

² Акцизама на дуванске прерађевине, кафу, пиво, вино, алкохол, алкохолна и безалкохолна пића.

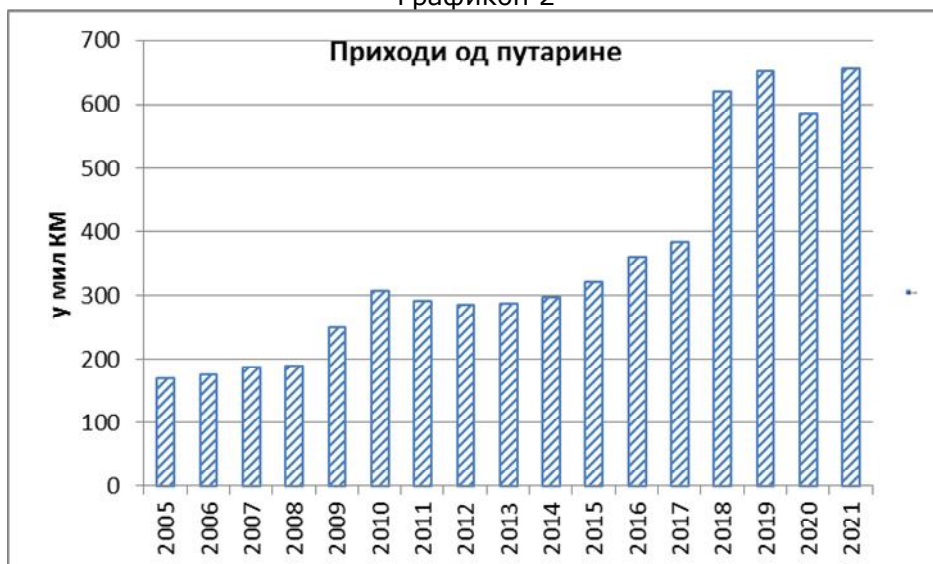
³ Буџетска путарина и акциза на деривате нафте се распоређују на ентитете и Брчко Дистрикт заједно са осталим индиректним порезима према коефицијентима расподјеле, који се за ентитете израчунавају на основу удјела крајње потрошње из пријава ПДВ-а, док Брчко Дистрикт, одлуком Високог представника од 1.6.2007. има коефицијент удјела 3,55.

Графикон 1

Изван тог концепта расподјеле је намјенска путарина. Од 1.7.2009. до 31.1.2018. намјенска путарина за аутопутеве је износила 0,10 КМ/л. С обзиром на структуру путарине до 31.1.2018. 40% прихода од путарине је било намјенски приход, а 60% је дозначено за финансирање буџета. Повећањем стопе намјенске путарине од 1.2.2018. удио намјенских прихода у укупно наплаћеној путарини је повећан на 62,5%. Иако преглед годишње наплате путарине указује на високе номиналне износе прихода увијек треба имати у виду омјер буџетске и намјенске путарине, те чињеницу да се путарина распоређује⁴ на ентитете и Брчко Дистрикт (вид. Графикон 2), што у коначници не даје високе мјесечне трансфере.

Графикон 2

⁴ Привремена методологија расподјеле намјенских прихода од путарине, према одлуци Управног одбора Управе за индиректно опорезивање, подразумијева следеће: након издвајања 10% за поравнања након усвајања коначне методологије, од преосталих 90% Федарацији БиХ припада 59%, Републици Српској 39%, а Брчко Дистрикту 2% прихода од путарине.

Полазећи од полемика у јавности и иницијатива за измјенама политике опорезивања деривата нафте у БиХ у наредним поглављима биће анализирани карактеристике политике у свјетлу теорије опорезивања и праксе савремених пореских система.

НАМЈЕНСКИ КАРАКТЕР ПУТАРИНЕ И ЕФЕКТИ НАПЛАТЕ

За анализу намјенског карактера путарине која се у БиХ убире на деривате нафте попут дизела и бензина значајна је подјела пореза на опште и намјенске. Подјела на опште (или недестиниране) и намјенске (или дестиниране) порезе темељи се на критеријуму намјене прихода од пореза. Уколико су приходи од пореза унапријед намијењени за финансирање одређене врсте расхода такви порези називају се *намјенским* порезима, а уколико намјена пореза није унапријед позната такви порези се убрајају у *опште* порезе. Недестинаност пореза као јавних прихода представља значајну карактеристику пореза и оно што их чини јединственима у односу на остале јавне приходе. Основне карактеристике пореза су деривативност, присилност, одсуство непосредне протунакнаде, те да служе за финансирање јавних потреба. Ради се о тзв. неафектацији пореза (Јелчић и др., 2008), односно о њиховом ненамјенском карактеру. У савременим пореским системима највећи дио пореских прихода који се убиру немају намјенски карактер, што значи да нису предестинирани за одређену намјену приликом самог увођења у порески систем. Недестинаност пореза је у складу са карактеристиком пореза да служе за финансирање јавних потреба, јер би, с обзиром на широк дијапазон јавних потреба, везивање наплате пореза за одређене намјене довело до угрожавања финансирања потреба код којих није могуће осигурати директан извор финансирања, а које имају обиљежја општег значаја, као што су одбрана, јавни ред, правосуђе, социјалне, образовне, културне, спортске потребе, економске интервенције и др.

Увођење намјене пореза најчешће је иницирано из политичких (предизборних), економских или социјалних разлога. Могуће је и да временско трајање убирења намјенских пореза буде ограничено, док траје потреба за финансирањем одређених издатака или инфраструктурних радова (нпр. изградње аутопута). Код намјенских пореза примјењује се принцип пореске афектације, односно повезаности одређених прихода са одређеним расходима буџета. Према дефиницији ММФ-а (IMF, 2007) намјенски порези (енгл. *appropriated tax, earmarked tax*) су порези који се прикупљају за одређене програме издатака, често путем ванбуџетских фондова, да би се потом путем намјенских (безусловних или условљених) трансфера доставили корисницима (агенцијама, институцијама, појединцима, предузећима). Супротно томе, општи порези се прикупљају у један фонд (енгл. *pool*) из којег се врши финансирање влада према одређеној формули алокације. У стручној литератури намјенски порези се називају и „хипотекарним“ (или заложеним) порезима (енгл. *hypothecated tax*)⁵, а дефинишу се као приходи од одређених пореза за посебне сврхе. Израз „заложен“ је сасвим адекватан суштини намјенских пореза, будући да су приходи од тих пореза *de facto* резервисани само за одређене сврхе.

Према IBFD (2005) намјенски порези се „... употребљавају у јавним финансијама у контексту прикупљања прихода из одређених извора и додјељивања одређеним јавним издацима. Хипотекарни порези су порези који се користе за одређене сврхе као што су порези на платни попис који се користе за финансирање социјалних шема осигурања, порези на моторна возила (приходи од ових пореза се користе за одржавање путева) и различити облици мјера против загађења (тј. порези на енергију). Иако су хипотекарни порези повезани са накнадама⁶ (у питању су накнаде за извршене услуге као непорески приходи, прим. аутора) они нису идентични; тј. нити су све накнаде намијењене за одређене издатке, нити сви хипотекарни/заложени порези одражавају везу између користи која се њима осигурава и издатака...“.

⁵ Израз „*hypothecation*“ на енглеском представља кованицу која се састоји од двије ријечи „*hypothetical dedication*“

⁶ енгл. *user charges*

Таксономија намјенских пореза

За анализу намјенских пореза релевантан је однос са издацима који се њима финансирају. Бирд (2005) је дефинисао три аспекта тог односа:

- степен специфичности издатака (тј. да ли су у питању посебне врсте расхода, програми, пројекти или се порези користе за финансирање свих расхода);
- јачина везе између намјенског пореза и издатака;
- постојање користи за обвезника који плаћа порез.

На темељу три аспекта односа Бирд је развио осам типова намјенских пореза, које је потом груписао у „добре“, „лоше“ и „ирелевантне“.

Табела 2: Варијације намјенских пореза

Тип	Специфичан издатак?	Јачина везе	Корист за обвезника пореза	Примјер пореза
А	Да	Чврста	Да	Порез за јавна предузећа
Б	Да	Лабава	Да	Порез на гориво и финансирање путева
Ц	Не	Чврста	Да	Социјални доприноси
Д	Не	Лабава	Да	Порези на цигарете и финансирање здравства
Е	Да	Чврста	Не	Еколошки порези и програми за здраву и чисту животну околину
Ф	Да	Лабава	Не	Порези на плате и финансирање здравства
Г	Не	Чврста	Не	Подјела прихода локалним заједницама
Х	Не	Лабава	Не	Порез на игре на срећу и финансирање здравства

Извор: Bird, R.M., Jun, J. (2005). "Earmarking in Theory and Korean Practice". Asian Excise Tax Conference. Singapore, March 2-4, 2005, ITP Paper 0513, June 2005, p.p. 3 -18.

С обзиром на економске импликације намјенских пореза Бирд је код дефинисања намјенских пореза указао на два приступа:

- суштински приступ
- симболични приступ.

Суштински приступ подразумијева да је намјенски порез једини или доминантни извор прихода за корисника, што имплицира постојање директне и чврсте везе између пореза и издатака (типови „А“, „Ц“, „Е“ и „Г“). У овој скупини у „добре“ намјенске порезе улазе типови „А“ и „Ц“ због евидентне користи за крајње потрошаче, а у „лоше“ типови „Е“ и „Г“ због могућности да се приходи усмјеравају на темељу политичких циљева. Симболични приступ подразумијева ситуације када намјенски порези, будући да представљају само један од извора за финансирање одређених издатака или расхода у цијелости, не могу значајно утицати на укупно издвајање за издатке због којих су намјенски порези и уведени. Због непостојања везе између пореза и издатака ови порези (типови „Б“, „Д“, „Ф“ и „Х“) постају економски ирелевантни.

Ефекти намјенских пореза

У демократским системима настоји се да порески приходи, као давања грађана и компанија, буду намијењени за задовољење јавног интереса. Порески обвезници могу на индиректан начин, путем јавних расправа о буџету или избором својих политичких представника у

парламенте који изгласавају буџете, да утичу на намјене трошења прикупљених пореских прихода. Спровођење активности у јавном интересу, поготово оних у смислу потрошње јавног новца (пореза) мора се вршити према савременим начелима јавних финансија - јавности, одговорности, транспарентности, економичности, ефикасности и ефективности, а подложно је надзору и заштити демократских институција (парламенти), независних јавних монитора (ревизија) и цивилног друштва. Економски теоретичари немају јединствен став у вези са ефектима намјенских пореза. Заговорници увођења намјенских пореза истичу да је њихова основна квалитета постојање везе између пореза и користи коју од производи за обвезника или крајњег потрошача, која се не може наћи код класичног опорезивања. Друга карактеристика је постојање везе између намјенског пореза и издатака, не само у погледу усмјеравања прикупљених прихода. За разлику од управљања приходима и расходима буџета, гдје се одлуке о порезима и одлуке о издацима доносе од стране различитих актера и гдје грађани често немају увид у стварне трошкове издатака, програма и пројеката, код намјенских пореза одлучивање о издвајању пореза је повезано са одлучивањем о потрошњи прикупљених прихода, поготово када издвајање пореза одређује висину улагања у одређене издатке. Чврста веза у процесу одлучивања о намјенским порезима и издацима, поготово ако је утемељена на закону, производи позитивне ефекте на ефикасност алокације јавних средстава у случају слабе фискалне дисциплине владе. Ограничавање потрошње одређених прихода само на одређене издатке и програме, уколико су они адекватно одабрани, може убрзати одређене реформе у земљи, улагања у инфраструктуру и сл. и истовремено спријечити прелијевање намјенски издвојених средстава у јавну потрошњу. С друге стране, у случају непостојања адекватних програма који би се финансирани из намјенских пореза, који би могли донијети већи степен задовољења потреба грађана и већу запосленост, повећано пореско оптерећење постаје економски нерационално, неефикасно и штетно по економски раст земље.

Противници намјенских пореза сматрају да ограничавање овласти влада у одлучивању о висини и структури издатака води буџетској ригидности. Влада постаје нефлексибилна, јер није у стању да:

- брзо реагује на неповољне текуће економске трендове измјеном структуре расхода;
- адекватно одговори на измјене приоритета у задовољавању потреба грађана;
- спроведе одређене институционалне и структуралне реформе и програме који захтијевају измјене у алокацији ресурса.

Поред тога, намјенски порези повећавају ризик моралног хазарда. Сигурно и стабилно финансирање може ослабити финансијску дисциплину и фискалну одговорност корисника прихода од намјенских пореза, те довести до нерационалног трошења јавних ресурса.

Ако све горе наведено примијенимо на опорезивање енергената у БиХ можемо закључити да је путарина из цијене нафтних деривата (од 1.2.2018. 0,25 КМ/л) *de facto* намјенски хипотекарни порез, који служи као гаранција међународним финансијским институцијама које финансирају изградњу аутопутева да ће кредити бити враћени. За анализу улоге и ефеката намјенске путарине у пореском систему БиХ управо је од значаја стајалиште да се ради о економски ирелевантном порезу (тип "Б"), јер је ниво убраних прихода недовољан за финансирање издатка за који је порез намијењен (мрежа аутопутева). Приликом анализе ефеката кориштења прихода од путарине треба имати у виду да се ради о финансирању капиталних инвестиција велике вриједности. С друге стране, кочница акумулирању великог износа финансијских средстава јесте спорост мобилизације прихода од путарина, поготово у периоду 2010-2017, када је просјечна мјесечна наплата износила око 8 мил КМ прије расподјеле ентитетима. За уговарање великих и сложених инфраструктурних пројеката и за њихову имплементацију потребно је брзо мобилисати велика финансијска средства, што не би било могуће уколико би се такви расходи финансирани само из текућих пореских прихода (тј. путарине). Исто тако, често се занемарује финансирање издатака за одржавање већ изграђених дионица аутопутева и магистралних путева, као и путне инфраструктуре

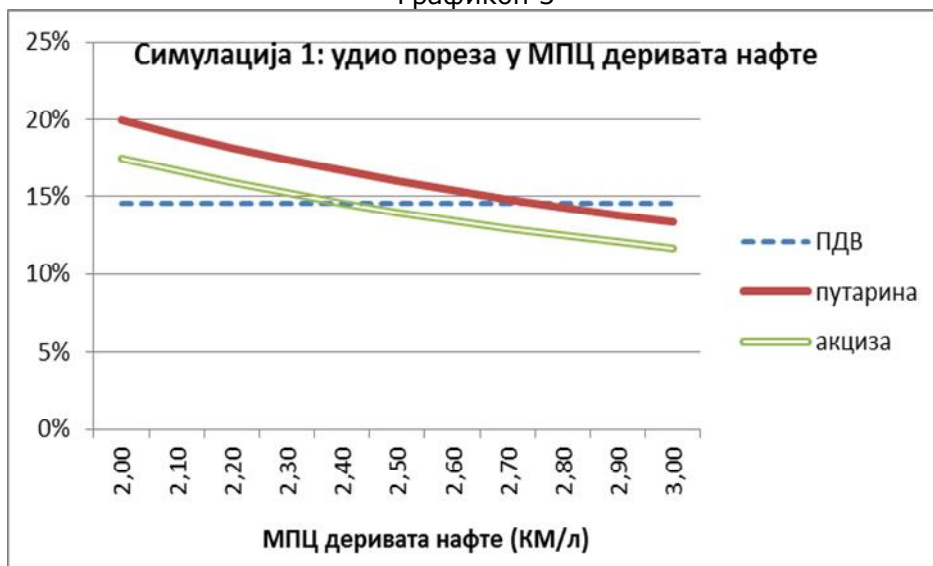
(мостова, надвожњака, подвожњака, тунела). Протеком времена, трошкови одржавања додатно оптерећују капиталне издатке, али и оперативне буџете, уколико захтијевају запошљавање новог особља и додатне материјалне издатке. У БиХ, за ефикасност кориштења намјенских прихода од путарине додатни проблем представља сложен и фрагментиран систем агенција које се финансирају из путарине (ентитетске, кантоналне), а потом унутар ентитета подјеле агенција према врсти путева (за аутопутеве, за остале путеве), што доводи до губитка синергетског ефекта и разводњавања укупног очекиваног ефекта убирања путарине.

СТРУКТУРА ПОРЕЗА НА ДЕРИВАТЕ НАФТЕ И ИНФЛАЦИЈА

За анализу акцизне политике у подручју опорезивања деривата нафте значајна је подјела пореза према начину исказивања основице на *ad valorem* и специфичне порезе. Код *ad valorem* пореза основица се исказује у новчаним јединицама, а пореска обавеза утврђује се као проценат. С друге стране, код специфичних пореза пореска основица се исказује у мјерним јединицама (у килограмима, комадима, литрима, степену алкохола и сл.), а пореска стопа је у ствари апсолутни износ (новчани износ) по јединици мјере. Предност специфичних пореза јесте стабилност наплате, чак и у вријеме рецесије и опадања економске активности и дохотка. Међутим, велики недостатак јесте губљење реалне вриједности пореза услед инфлације или девалвације валуте. То није случај код *ad valorem* пореза, који због раста основице због ревалоризације или индексације прате раст инфлације.

Политика опорезивања деривата нафте у БиХ подразумијева обје врста пореза. Као *ad valorem* порез убире се ПДВ на малопродајну цијену у коју су укључени сви порези (МПЦ), док су акцизе на деривате нафте и обје путарине (буџетска и намјенска) специфични порези. У вријеме раста цијена деривата нафте због *ad valorem* карактера ПДВ-а удио наплаћеног ПДВ-а у односу на малопродајну цијену остаје константан (Графикон 3). Међутим, због номиналне стопе акцизе и путарине на деривате нафте растом малопродајних цијена њихов удио се смањује (Графикон 3).

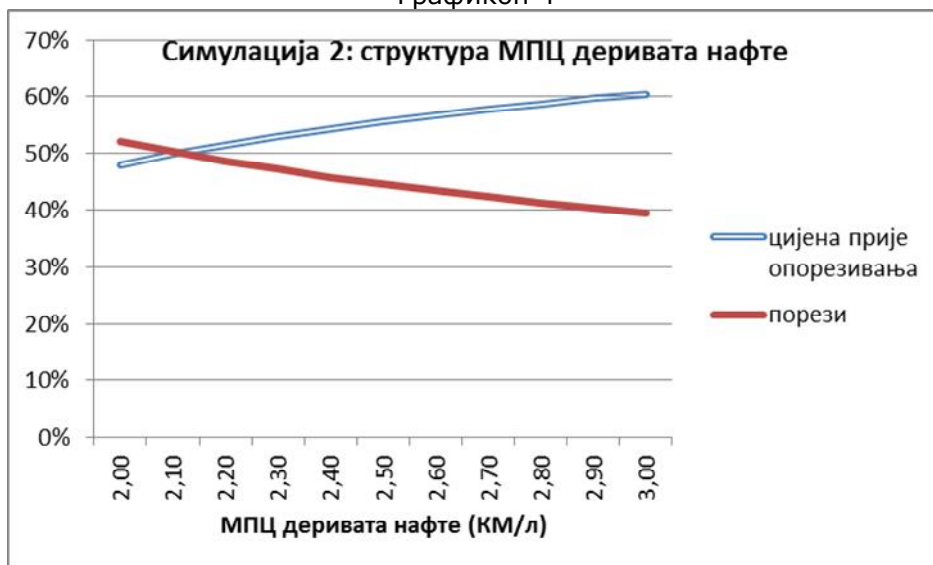
Графикон 3

Посљедица различитог карактера пореза на деривате нафте у вријеме раста инфлације јесте очување реалне вриједности наплаћених прихода од ПДВ-а и смањење реалне вриједности наплаћених прихода од путарине и акциза. Смањење удјела специфичних пореза у структури малопродајне цијене деривата нафте доводи до прекомпозиције структуре продајне цијене, у смислу да растом цијена опада удио пореза у малопродајној цијени, а расте удио тзв. цијене прије опорезивања, која садржи цијену коштања и маржу/добит (Графикон 4).

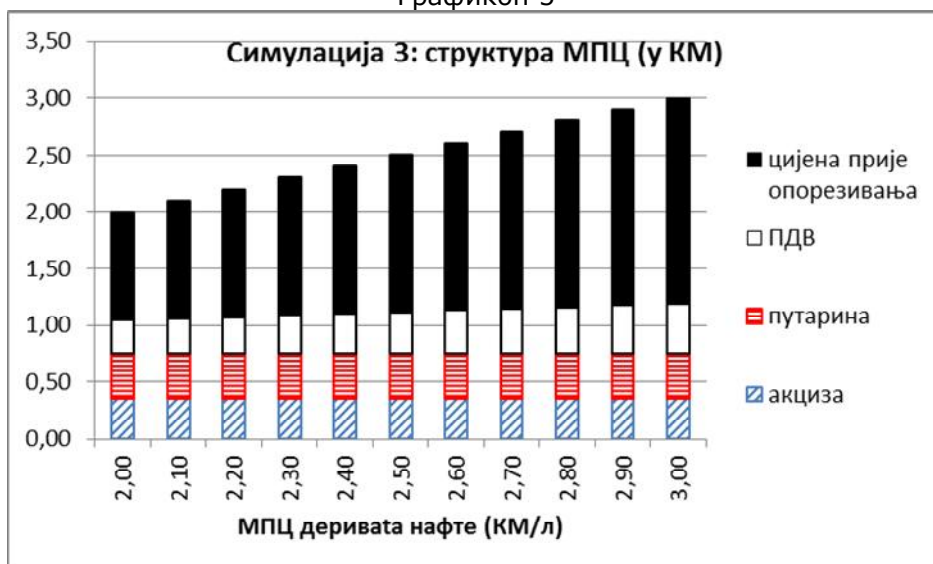

Графикон 4

Из горње анализе, а у свјетлу појединих иницијатива измјене политике опорезивања деривата нафте, може се закључити следеће. У вријеме инфлације губи се реална вриједност наплаћених прихода од акциза и путарине, премда у јавности постоји перцепција да држава и тада „добија свој дио“, у смислу пореза, на терет купаца. Међутим, држава губи у вријеме инфлације због специфичног карактера акциза и путарина, јер, због раста цијена добара и услуга, за наплаћене приходе може прибавити мање јавних добара и извршити мање јавних услуга или их не може извршити квалитетно као прије раста инфлације. Поготово је лоша ситуација са финансирањем капиталних инвестиција, нпр. из прихода од путарине, јер због раста цијена инпута није могућа реализација инвестиција у планираном обиму или по планираној динамици. Из наведених разлога неке земље⁷ прибјегавају ревалоризацији или индексацији специфичних пореза како би задржале реалну вриједност прихода.

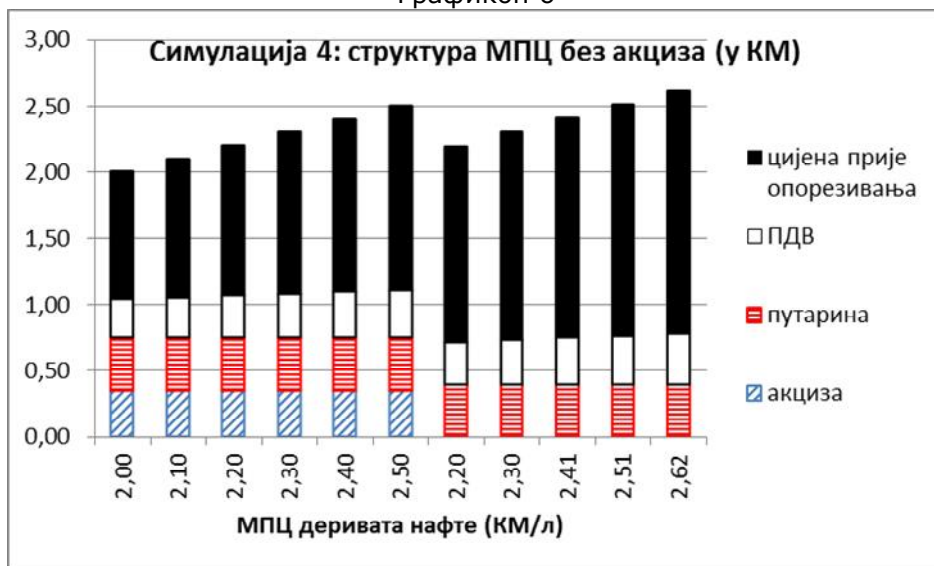
Графикон 5

⁷ Видјети примјер Србије код опорезивања акцизом.

Раст прихода од ПДВ-а само у мањој мјери смањује губитак реалне вриједности специфичне акцизе и путарине, али не у цијелости. Тако, на примјер у случају раста малопродајних цијена за 0,10 КМ/л на раст прихода од ПДВ-а односи се 0,01 КМ/л, а на раст цијене прије опорезивања 0,09 КМ/л (Графикон 5).

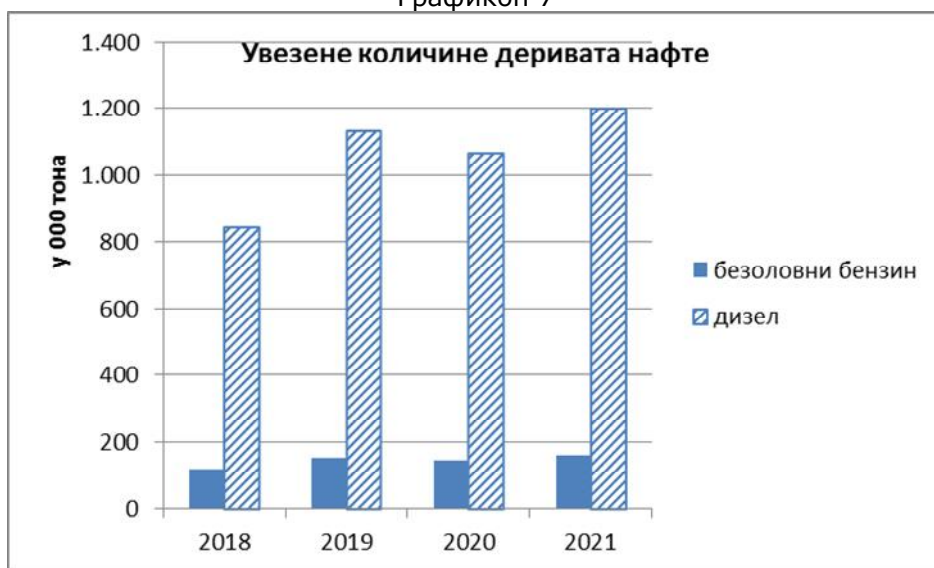
Графикон 6

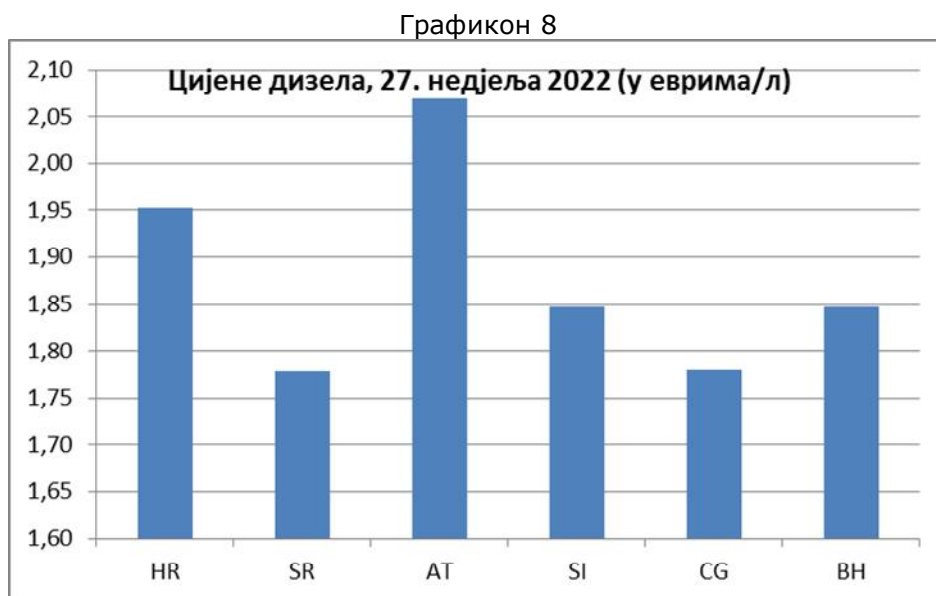
Ово треба имати у виду када се анализирају иницијативе да се привремено укину акцизе, јер би наставком раста улазних цијена нафте/деривата нафте убрзо постигнуто смањење цијена било анулирано (Графикон 6), а држава би неповратно изгубила значајне приходе којима се могло интервенисати циљано на погођене секторе и субјекте.

Приликом креирања акцизне политике у БиХ треба имати у виду двије појаве. Прво, социјално раслојавање становништва има за посљедицу да је потрошња особа са вишим дохоцима цјеновно нееластична, што има за посљедицу раст потрошње деривата нафте чак и када расту малопродајне цијене.

Графикон 7

Подаци УИО о увезеним количинама деривата нафте у посљедње четири године (Графикон 7) показују раст и код дизела и код безоловног бензина, без обзира на кризе, пандемију коронавируса, исељавање и друге негативне екстерне и интерне појаве. Друга специфичност јесте пореска конкурентност БиХ у подручју опорезивања деривата нафте (најнижа стопа ПДВ-а, најниже акцизе) у односу на чланице ЕУ и земље у окружењу, што резултује нижим цијенама деривата (Графикон 8).

Извор података: International Road Transport Union (Спољнотрговинска комора, www.komorabih.ba)
Девизни курс: Централна банка БиХ.

Због своје цјеновне конкурентности БиХ има шансу да постане транзитна рута према ЕУ или према истоку, али и као дестинација туристима, дијаспори и особама у пограничном појасу. Све то се позитивно одражава на раст потрошње осталих производа и услуга, а тиме и прихода од ПДВ-а и акциза на деривате нафте, дуванске прерађевине и др. Укидање акциза на деривате нафте у таквим околностима би значило одустајање од значајних прихода који би се могли преко буџета циљано преусмјерити на одређене категорије корисника за јавне сврхе у вријеме енергетске кризе, нпр. за субвенционисање градског превоза, превоза ученика, загријавања социјалних установа и болница, субвенционисање трошкова енергије произвођача есенцијалних прехранбених производа, пољопривредника и др. С друге стране, **треба имати у виду и шок који ће произвести поновно враћање акциза** након истека периода без акциза на раст малопродајних цијена, као и уобичајену праксу трговаца да се приликом повећања пореза малопродајне цијене увијек повећају за већи износ него што износи нови порез.

С обзиром на микс *ad valorem* и специфичних пореза приликом редизајна акцизне политике на деривате нафте **потребно је размотрити интегрални учинак појединачних пореских мјера**. Тако би евентуално увођење диференциране стопе ПДВ-а на основне прехранбене артикле неминовно имало за посљедицу раст више стопе ПДВ-а на остала добра и услуге, укључујући и деривате нафте, која у чланицама ЕУ иде и до 27%. Опорезивање деривата нафте вишом стопом ПДВ-а би додатно погоршало ситуацију, због раста пореског оптерећења и малопродајних цијена деривата, неутрализирајући ефекте евентуалног укидања акциза.

НАМЈЕНА АКЦИЗА НА ДЕРИВАТЕ НАФТЕ

Акцизе које се убиру у БиХ на различите производе нису намјенски порези, већ порези општег карактера за финансирање буџета. С обзиром на дилеме у вези (не)намјенског трошења прихода од акциза на деривате нафте у БиХ потребно је нагласити да Закон о акцизама не прописује намјену кориштења прихода од акциза, већ само намјенске путарине од 0,25 КМ/л. Да би се разумјела улога акциза на деривате нафте потребно је објаснити еволуцију тог пореског облика и савремену пореску праксу.

Акцизе представљају појединачне (посебне) порезе на промет одређених производа. Један су од најстаријих пореских облика. Развој друштва, поготово појава новца и развој трговине у раном средњем вијеку утицали су на експанзију акциза у тадашњим трговачким и поморским државама. Ширењу опорезивања акцизом су погодовале и карактеристике овог пореског облика. Опорезивање акцизом је релативно једноставно за пореску власт, будући да је предмет опорезивања ограничен на промет робе одређене врсте. Акцизе се вијековима уводе и за осигурање правичности и равномјерности у опорезивању, као и за опорезивање луксузних добара.⁸ Опсег опорезивања акцизом је еволуирао паралелно са развојем друштва и економије. У златном добу развоја акциза појединачним порезом су се опорезовали ријетки и скупи производи који су се довозили из прекоморских земаља, попут шећера, соли, зачина, чаја, шибица или свијетлећих тијела. Развојем међународне трговине и транспорта ријетка добра су постала приступачна већини становништва (шећер, чај, зачини) или је потражња за одређеним производима постала безначајна са аспекта опорезивања (шибице, свијеће). С друге стране, опорезивање дуванских производа, алкохола и алкохолних пића, пива и вина се задржало све до данас. Индустијска револуција је довела до нових изума и технолошког напретка, што је утицало на појаву нових акцизних производа, попут деривата нафте и електричне енергије. Савремене државе су углавном задржале традиционалне ограничене акцизне системе, опорезујући максимално 10 - 15 група производа⁹. У почетку, акцизе на деривате нафте су имале намјенски карактер, јер су служиле за финансирање изградње путне мреже која је била тек у зачетку. Увођењем издашних пореских облика, попут пореза на доходак и пореза на промет, касније ПДВ-а, временом се удио акциза у структури пореских прихода значајно смањено. Упоредо са смањеном финансијског значења акциза у пореској структури дошло је и до **промјене фокуса опорезивања акцизом**. С обзиром да се потребна издашност и стабилност прихода осигурава опорезивањем дохотка и потрошње порезом на промет, а касније и ПДВ-ом, фискалне власти савремених држава настоје примјеном акциза остварити шире друштвено-економске циљеве. Акцизе се данас уводе више као **репресивна мјера у циљу обесхрабривања одређених активности**, а мање у циљу остварења прихода. Приходи од акциза се усмјеравају за неутрализирање или ублажавање негативних посљедица употребе акцизних добара (тзв. екстерналија), нпр., у случају деривата нафте, за очување животне околине и смањење посљедица загађења насталих кориштењем деривата нафте. Порези који се користе за исправљање негативних екстерналија називају се еколошки или „зелени“ порези (енгл. „green tax“ или „environmental tax“), који, заједно са казнама које плаћају загађивачи, представљају корективне порезе којима се изједначавају гранични приватни и друштвени порези. Корективни порези (IBFD,

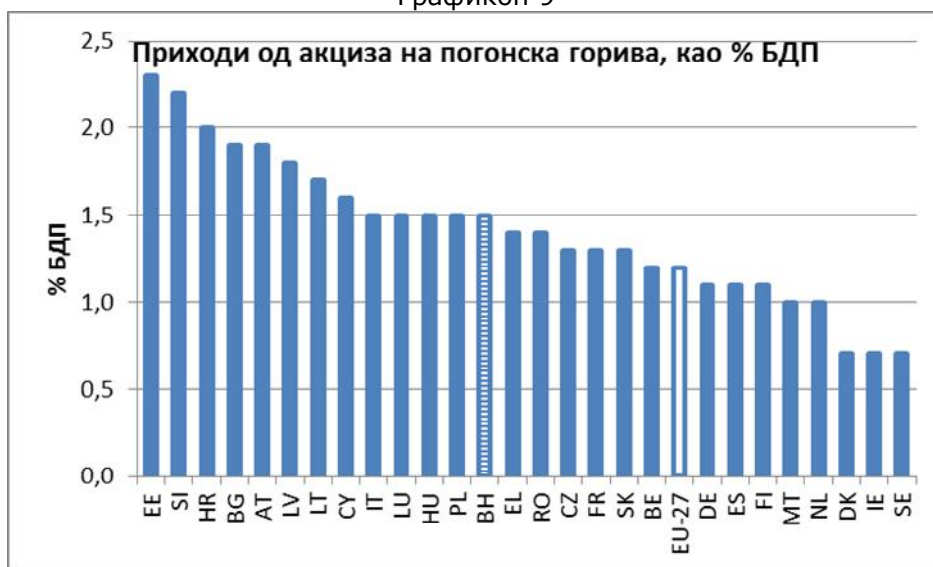
⁸ Још је J.S.Mill заговарао увођење акциза на луксузна добра. Као најпожељнија добра за опорезивање акцизом издвојио је „снобовска“ добра на која богати троше, више због мишљења јавности да се то од њих очекује због њиховог статуса, а мање због потребе. Вид. Ekelund, R.B. Jr., Hébert, R.F. (2007). „A History of Economic Theory and Method“, 5th edition, Waveland Press, Inc., Illinois, USA, 2007., p. 198. (cit. J.S.Mill, „Principles of Political Economy“, Robson (ed.), p. 872).

⁹ Snossen прави разлику између акцизних система с обзиром на обухват добара. „Ограничени акцизни системи“ (енгл. *limited excise systems*) се састоје од акциза на традиционална добра, попут дувана, алкохолних пића или погонског горива. При томе, могу садржавати максимално 10-15 група производа, који су међусобно повезани (нпр. различите врсте погонског горива). „Средњи акцизни системи“ (енгл. *intermediate excise systems*) обухватају од 15 до 30 група производа, док „проширени акцизни системи“ (енгл. *extended excise systems*) обухватају више од 30 група производа, захватајући широк распон производних активности у одређеној земљи. Вид. Thuronyi V. (ed.), „Tax Law Design and Drafting“, volume 1; International Monetary Fund, 1996. (Ben J.M. Terra, Chapter 8, „Excises“, p. 3, cit. Snossen, „Excise Systems 1, 1977.).

2005) представљају порезе којима се жели побољшати тржишна ефикасност на начин да се потакну економски субјекти да узму у обзир и друштвене трошкове (или „негативне екстерналије).

„Зелени порези“ у ЕУ укључују сљедеће категорије: порезе на енергенте, порезе на транспорт, порезе на загађење и порезе на ресурсе. Осим тога, еколошки порези или популарно названи „еко-порези“ (енгл. *Eco tax*), укључују и различите форме пореских олакшица за еколошки одговорне субјекте. Да се ради и значајним износивама показују подаци да еколошки порези на енергенте у ЕУ-27 чине 4,6% укупних пореских прихода Уније, односно 1,8% БДП Уније¹⁰. Треба имати у виду да се у ЕУ опорезују и плин, електрична енергија, кокс и угаљ. Међутим, и удио зелених пореза који су наплаћени на погонска горива је значајан, 3% укупних пореских прихода Уније, односно 1,2% БДП Уније (Графикон 9¹¹).

Графикон 9

Извор: EY - European Commission. (2021). "Taxation Structures", edition 2021; БиХ – израчун аутора.

По висини прихода од акциза на погонска горива, мјерено % БДП, БиХ се налази у средини листе чланица ЕУ са 1,5% БДП¹² у 2019, односно са 1,4% БДП¹³ у 2021. години. За компарацију, приходи од путарине у обје наведене године су износили 1,8% БДП земље.

Може се закључити да је у савременим економијама примарни циљ наплате акциза на деривате нафте одвраћање потрошача и произвођача од кориштења фосилних горива која загађују животну средину и њихово преусмјеравање на чисте технологије и еколошки прихватљиве енергенте попут електричне енергије, енергије вјетра и сунца и био-енергије кориштењем отпада. Имајући то у виду не може се ставити замјерка на ненамјенски карактер трошења акциза на деривате нафте у БиХ у смислу финансирања буџета, а не изградње путне мреже. Међутим, имајући у виду политику ЕУ у сфери енергетике и енергетске кризе, које погађају и БиХ, потребно је размотрити нову енергетску стратегију БиХ, која би требала да подстакне транзицију од кориштења фосилних горива према еколошки прихватљивим

¹⁰ Подаци су за 2019. годину. Извор: European Commission. (2021). "Taxation Structures", edition 2021.

¹¹ Скраћенице за називе чланица у графиконима које су уобичајене у ЕУ публикацијама: AT-Аустрија, BE-Белгија, BG-Бугарска, CZ-Чешка, CY-Кипар, DE-Њемачка, DK-Данска, EE-Естонија, EL-Грчка, ES-Шпанија, FI-Финска, FR-Француска, GB-В.Британија, HR-Хрватска, HU-Мађарска, IE-Ирска, IT-Италија, LV-Латвија, LT-Литванија, LU-Луксембург, MT-Малта, NL-Холандија, PL-Пољска, PT-Португал, RO-Румунија, SE-Шведска, SI-Словенија, SK-Словачка.

¹² Извор за БДП у 2019: Агенција за статистику БиХ.

¹³ Извор за БДП у 2021: Дирекција за економско планирање БиХ.

погонским горивима. Промјена акцизне политике, у складу са новом политиком опорезивања енергената у ЕУ¹⁴, која подразумијева диференцирано опорезивање у корист еколошки чистих енергената, заједно са измјеном буџетских приоритета, у смислу исплате субвенција и стимулисања инвестиција у производњу еколошки чисте енергије за које БиХ има ресурсе (вода, вјетар, сунце, био-отпад), може имати дугорочан позитиван утицај на енергетски биланс БиХ и, посљедично, смањење потражње за дериватима нафте.

ЛИТЕРАТУРА

Bird, R.M., Jun, J. (2005). "Earmarking in Theory and Korean Practice". Asian Excise Tax Conference. Singapore, March 2-4, 2005, ITP Paper 0513, June 2005, p.p. 3 -18.

Ekelund, R.B. Jr., Hébert, R.F. (2007). "A History of Economic Theory and Method", 5th edition, Waveland Press, Inc., Illinois, USA, 2007., p. 198. (cit. J.S.Mill, "Principles of Political Economy", Robson (ed.), p. 872).

European Commission. (2021). Proposal for a Council Directive restructuring the Union framework for the taxation of energy products and electricity (recast). COM(2021) 563 final 2021/0213 (CNS). Brussels, 14.7.2021.

European Commission. (2021). "Taxation Structures", edition 2021.

IBFD. (2005). International Tax Glossary, 5th Edition. Amsterdam.

IMF. (2007). Manual on Fiscal Transparency. Washington.

Јелчић, Б., Лончарић-Хорват, О., Шимовић, Ј., Арбутина, Х., Мијатовић, Н., (2008). "Финансијско право и финансијска знаност"., Загреб: Народне новине.

Поповић, Д. (1997). "Наука о порезима и пореско право". Београд.

Thuronyi V. (ed.), "Tax Law Design and Drafting", volume 1; International Monetary Fund, 1996. (Ben J.M. Terra, Chapter 8, "Excises", p. 3, cit. Clossen, "Excise Systems 1, 1977.).

¹⁴ European Commission. (2021). Proposal for a Council Directive restructuring the Union framework for the taxation of energy products and electricity (recast). COM(2021) 563 final 2021/0213 (CNS). Brussels, 14.7.2021.

Потрошња деривата нафте у 2021. години са освртом на кретање цијена и процјене цјеновне еластичности потражње

Припремила: Александра Регоје, стручни савјетник- макроекономиста

Увод

Динамика потрошње деривата нафте од изузетне је важности за наплату прихода од индиректних пореза у БиХ. Приходи од акциза на деривате нафте и путарине чинили су 17% нето прихода од индиректних пореза у 2021. години. Са припадајућим приходима од ПДВ-а тај проценат износио је скоро 20% нето прихода од индиректних пореза. У овом прилогу анализирана је потрошња деривата нафте у БиХ, с освртом на кретање њихових цијена. У првом дијелу прилога представљено је кретање цијена дизел горива и бензина у 2021. години, са освртом на кретање цијена сирове нафте. С обзиром да 2020. година, због ефеката коронавируса, не може бити референтна за поређење, направљена је компарација цијена из 2021. године не само са 2020., него и са 2019. годином, када су цијене горива биле релативно стабилне. У другом дијелу прилога извршено је поређење потрошње деривата нафте у 2021. години у односу на потрошњу прије десет година (2011. година), а онда са потрошњом у 2019. и 2020. години. У трећем дијелу прилога представљени су резултати вишеструке регресионе анализе гдје зависну варијаблу представља потрошња дизел горива и бензина заједно, а независне варијабле су (1) пондерисане цијене деривата и (2) висина БДП-а. На основу регресионог модела је процијењена цјеновна еластичност потражње дизел горива и бензина, те извршена симулација годишњих ефеката на наплату прихода од индиректних пореза при различитој стопи раста цијена. С обзиром да годишња еластичност може одступати од просјечне, те да су дугорочни нивои цјеновне еластичности потражње за горивом у правилу већи, на крају прилога је извршена симулација годишњих ефеката на наплату прихода при различитој висини цјеновне еластичности потражње дизел горива и бензина.

1. Цијене

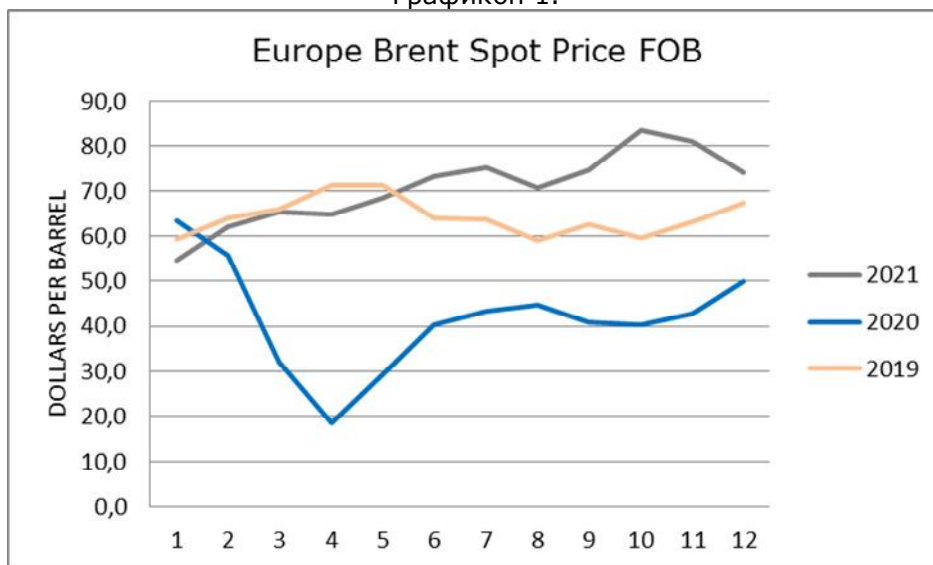
Фактори који утичу на формирање цијена деривата на тржишту БиХ су првенствено цијене сирове нафте, трговачке марже, те висине пореских стопа.

1.1. Цијене сирове нафте у периоду 2019-2021

Цијена сирове нафте значајно је варијала у периоду 2019-2021 (Графикон 1).

Према подацима Америчке управе за енергетске информације (*U.S. Energy Information Administration*) цијене сирове нафте типа Брент (*Europe Brent Spot Price FOB*) биле су стабилне у 2019. години, у рангу од 59 до 71,3 долара по барелу. У 2020. години су због ефеката пандемије вируса корона имале огромне флукуације. У јануару 2020. године су износиле 63,7 долара по барелу, што је највиша цијена у току године, док су у мјесецу априлу исте године пале на свега 18,4 долара по барелу, што је најнижа вриједност након 1999. године. До децембра 2020. године су поново порасле на 50,0 долара по барелу. Тренд раста је настављен до октобра 2021. године када су цијене сирове нафте достигле 83,5 долара по барелу што је максимум у периоду 2019-2021. У новембру и децембру 2021. године су благо пале на 81,1 и 74,2 долара по барелу, респективно.

Графикон 1.

Извор: Приказ аутора на основу U.S. Energy Information Administration, www.eia.gov

1.2. Цијене горива на тржишту БиХ

Влада Федерације БиХ је у априлу 2021. године донијела Одлуку о прописивању мјера непосредне контроле цијена утврђивањем максималне висине маржи за нафтне деривате¹⁵ којом је привредницима који обављају трговину на велико нафтним дериватима прописана максимална висина маржи у апсолутном износу од 0,06 КМ/л, а онима који обављају дјелатност трговине на мало нафтним дериватима прописана је максимална висина маржи у апсолутном износу од 0,25 КМ/л. Влада Републике Српске донијела је, такође у априлу 2021. године, Уредбу о одређивању марже која се примјењује приликом формирања цијена нафтних деривата¹⁶. Уредба прописује максималну висину марже привредницима који обављају дјелатност трговине нафтним дериватима, и то у износима истим као у ФБиХ: 0,06 КМ/л у трговини на велико и 0,25 КМ/л у трговини на мало. Поменуто мјере ентитетских влада нису обуздале раст цијена горива на тржишту БиХ због снажног раста цијена нафте на свјетском тржишту, који утиче на формирање цијена на нашем тржишту.

У наставку је представљено кретање цијена деривата нафте на тржишту БиХ у 2021. години по седмицама. Кориштени су подаци *International Road Transport Union-a*, преузети са веб странице Спољнотрговинске коморе БиХ.¹⁷ Пошто читава 2020. година не може бити референтна за поређење, због ефеката коронавируса који су наступили од прољећа 2020., подаци за 2021. годину су упоређени са 2020. и претходном, 2019. годином, када су цијене деривата нафте биле релативно стабилне.

¹⁵ Одлука је објављена 2.4.2021. године у Службеним новинама Федерације БиХ број 26/21, са ступањем на снагу наредног дана од дана објаве.

¹⁶ Одлука је објављена 6.4.2021. године у Службеном гласнику РС број 30/21, са ступањем на снагу осмог дана од дана објаве.

¹⁷ <https://www.komorabih.ba/sektori-i-sluzbe/transport-i-komunikacije/cijene-goriva/>

Графикон 2

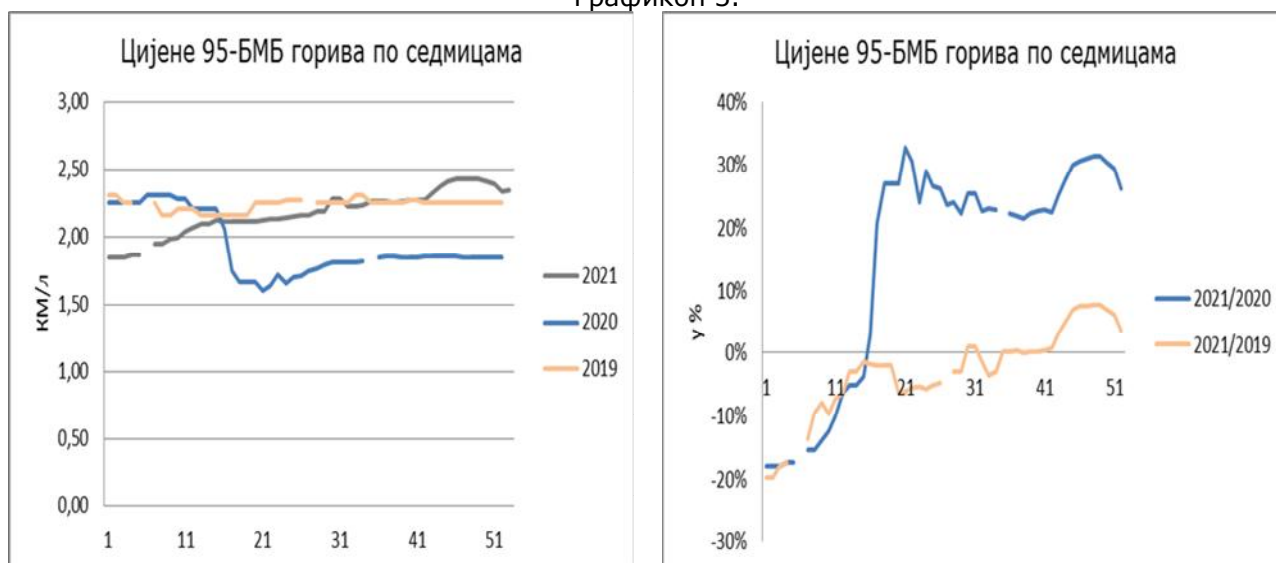
Извор: Преглед аутора на основу података International Road Transport Union -а, преузетих са *web* странице Спољнотрговинске коморе БиХ, <https://www.komorabih.ba/>

Цијене дизел горива у 2021. години су до 17. седмице (април) биле испод цијена у 2020. и 2019. години. Од 17. до 45. седмице су биле изнад цијена у 2020, а испод цијена у 2019. години, а од 45. седмице (новембар) изнад цијена у обје године: 2020 и 2019 (Графикон 2).

Цијене дизел горива биле су стабилне у 2019. години, а седмични просједи су се кретали између 2,26 КМ/л и 2,41 КМ/л. Цијене су биле стабилне све до краја 16. седмице 2020. године. Од 1. до 6. седмице 2020. године су се кретале у рангу од 2,26 КМ/л до 2,36 КМ/л, а од 7. до краја 16. седмице су пале са 2,36 КМ/л до 2,11 КМ/л. У 17. седмици 2020. године пале су на свега 1,7 КМ/л, да би у 21. седмици достигле ниво од свега 1,5 КМ/л. Од 22. седмице 2020. године је поново наступио тренд раста цијена дизел горива, а у посљедној седмици су достигле ниво од 1,8 КМ/л. У 2021. су цијене дизел горива расле у највећем броју седмица, а када се пореде цијене у првој и посљедњој седмици године може се закључити да су на нивоу године порасле за чак 27,4%, и то са 1,8 КМ/л на 2,3 КМ/л.

Цијене БМБ 95 горива имале су сличан тренд у периоду 2019-2021. Година 2019. била је стабилна по питању цијена које су се кретале у рангу између 2,16 КМ/л и 2,31 КМ/л. И у првих 9 седмица 2020. године задржана је стабилност цијена БМБ 95 горива (2,26-2,31 КМ/л), да би од 10. седмице, са појавом вируса корона, наступио тренд пада цијена. Пад је испочетка био блажи, до 2,06 КМ/л у 16. седмици, а затим стрмоглав на 1,6 КМ/л у 21. седмици. Од 22. седмице 2020. године (мај) поново је наступио тренд раста цијена, који је, са неколико мањих изузетака, трајао скоро до краја 2021. године. У задњој седмици 2021. године цијене БМБ 95 горива износиле су 2,35 КМ/л, што је изнад највишег седмичног нивоа у 2019. години.

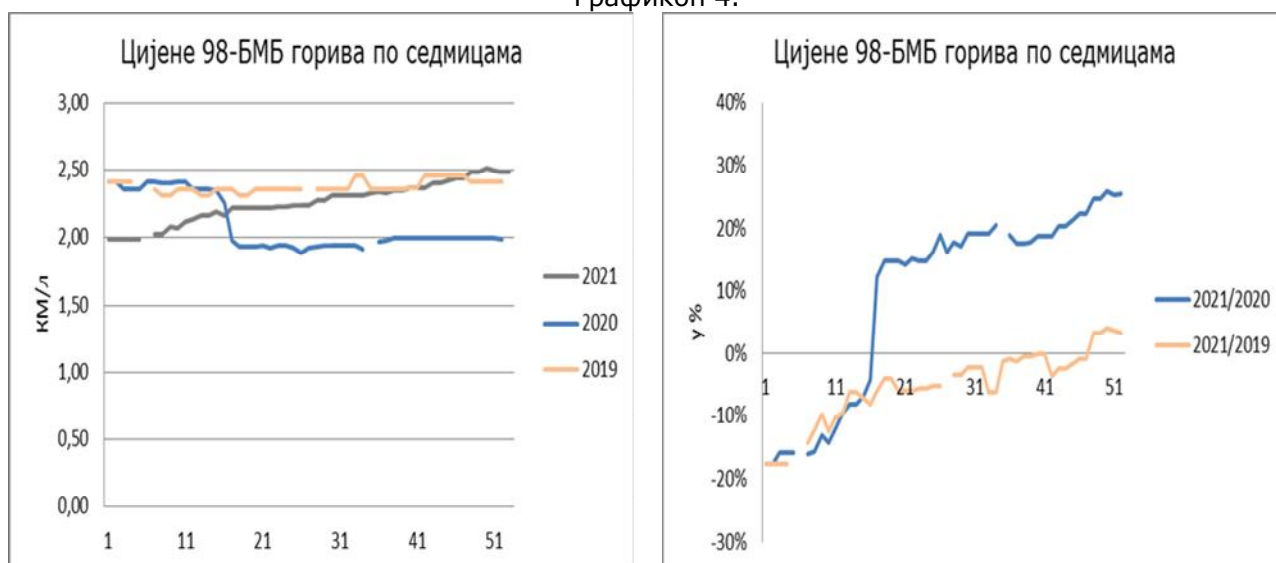
Графикон 3.

Извор: Преглед аутора на основу података International Road Transport Union -а, преузетих са *web* странице Спољнотрговинске коморе БиХ, <https://www.komorabih.ba/>

За **цијене БМБ 98 горива** карактеристични су слични трендови: стабилност у 2019. години па све до 11. седмице 2020. (ранг 2,31-2,46 КМ/л), тренд пада од 12. седмице 2020. године на високих 1,89 КМ/л у 26. седмици 2020. године, те поновни тренд раста до 2,49 КМ/л у посљедњој седмици 2021.

Графикон 4.

Извор: Преглед аутора на основу података International Road Transport Union -а, преузетих са *web* странице Спољнотрговинске коморе БиХ, <https://www.komorabih.ba/>

2. Потрошња деривата у 2021. години

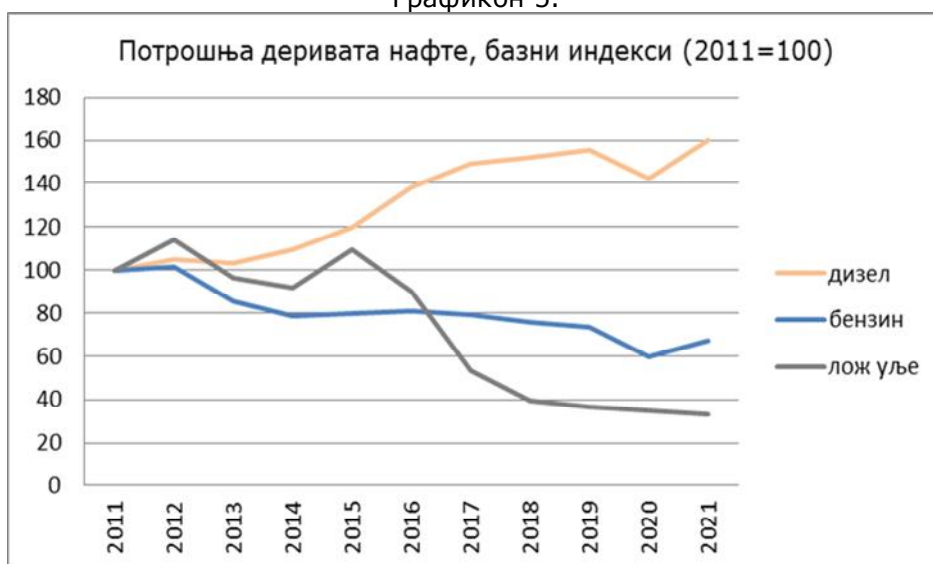
У овом дијелу извршено је поређење потрошње деривата нафте у 2021. години у односу на базу 2011. годину, а онда са потрошњом у 2019. и 2020. години. Треба напоменути да појам „потрошња деривата“ у овом прилогу подразумијева количине израчунате од стране аутора, те да укључују количину увезених деривата нафте и количину домаћих деривата нафте стављених у промет. Количине домаћих деривата из акцизних пријава узете са временским

помаком *m-1*, како би основица била исправно приказана у складу са одредбама Закона о акцизама у БиХ које се односе на настанак обавезе обрачунавања и плаћања акцизе.

2.1. Потрошња деривата нафте у односу на 2011. годину

Потрошња деривата нафте у односу на базну, 2011. годину приказана је на Графикону 5.

Графикон 5.

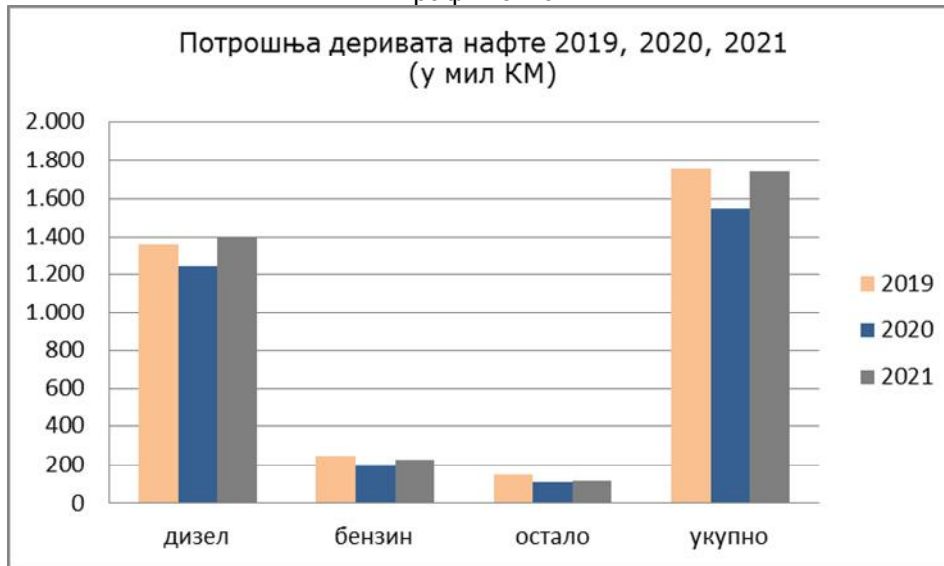
Извор: Калкулација аутора на основу података УИО

Укупна потрошња деривата нафте (дизел, бензин, лож уље, керозин и течни нафтни плин) је у периоду од 2011. до 2021. године порасла за 27,2%. У истом периоду је потрошња дизел горива порасла за високих 59,9%, док је потрошња бензина опала за 32,8%, а лож уља за чак 66,5%. Пад компоненте лож уља резултат је ефикасних контролних активности УИО и мјера ентитетских влада, као и смањења јаза између цијена дизел горива и бензина са једне стране и лож уља са друге, са почетком примјене новог законодавства од 2018. године. Разлоге раста дизел горива и пада бензина у структури потрошње нафтних деривата можемо тражити у промјенама преференција потрошње.

2.2. Потрошња деривата нафте у односу на 2019. и 2020. годину

У Графикону 6. је приказана потрошња деривата нафте у 2021. години и у претходне двије године. Због дијела изгубљене потрошње у 2020. години, ради ефеката вируса корона, та година не може бити референтна за поређење, па је осим са 2020. годином, потрошња у 2021. г. упоређена и са 2019. годином.

Графикон 6.

Извор: Калкулација аутора на основу података УИО

Тако је, у односу на 2020. годину, укупна потрошња деривата нафте порасла за чак 12,2%. Раст потрошње дизел горива и бензина био је отприлике на једнаком нивоу, 12,5% и 12,8% респективно. Потрошња лож уља и течног нафтног плина је, са друге стране, пала и то за 4,3% и 9,6%, респективно. Потрошња керозина је, због изузетно ниске основице у 2020. години, порасла за огромних 145,4%. У односу на 2019. годину потрошња у 2021. години је порасла једино у случају дизел горива и то за 2,8%, док је потрошња осталих категорија деривата опала: бензина за 8,7%, лож уља за 9,2%, керозина за 29,7% и течног нафтног плина за 28,2%. С обзиром на огроман пондер дизел горива у укупној потрошњи, потрошња укупних деривата нафте у 2021. години опала је за свега 0,8%.

3. Еластичност потражње деривата нафте у БиХ

У наставку је представљена калкулација еластичности потражње за дериватима нафте у БиХ, односно потражње дизела и бензина. С обзиром да се ради о супститутима, анализирана је потрошња дизел горива и бензина заједно. За калкулацију су кориштени подаци УИО о потрошњи деривата, пондерисане цијене на увозу које укључују пондерисани припадајући износ акцизе и путарине¹⁸, те податке о бруто друштвеном производу у БиХ у наведеном периоду.¹⁹ Анализирани су годишњи подаци у периоду од 2005 до 2021. године, са изузетком 2020. г. која се сматра нереферентном због ефеката вируса корона. Постављен је модел вишеструке регресије, гдје је зависна варијабли (у) „потрошња дизел горива и бензина (у мил л)“. Резултати регресионе анализе приказани су у једначини (1) у Табели 1. Коефицијент детерминације R^2 износи значајних 88,54%, што значи да варијабилност потрошње дизел горива и бензина објашњена са динамиком БДП-а и цијена у наведеном регресионом моделу износи тај проценат. P -вриједност за варијаблу БДП износи нула, а за варијаблу пондерисане цијене 0,01, што значи да су обје независне варијабле важне за модел (обје варијабле су сигнификантне на нивоу поузданости од 5%).²⁰

¹⁸ У регресионом моделу је узета наведена серија података (израчун аутора на основу података УИО) јер су подаци о цијенама на тржишту на страници Спољнотрговинске коморе БиХ доступни тек од 2019. године.

¹⁹ Подаци Агенције за статистику БиХ за период 2005-2020, те пројекција ДЕП-а за 2021 из септембра 2021.

²⁰ P -вриједност је најмањи ниво сигнификантности при којем можемо одбацити нулту хипотезу. Нулта хипотеза је подржавана хипотеза која се држи истинитом, све док не постоје довољни докази за супротно (у нашем случају нултом хипотезом се претпоставља да независна варијабли нема утицаја на зависну) .

Табела 1.

Варијабла	
<i>Intercept</i>	718,2754
БДП (у мил КМ)	0,0329
п.п. цијена на увозу са понд. акцизом и путарином (КМ/л)	-166,9622
R^2	88,54%
R^2 кориг	86,78%
Стандардна грешка процјене	63,76
<i>F- test</i>	50,21
Број посматрања	16
Ниво поузданости	0,05

На основу резултата из приказаног модела вишеструке регресије и формуле за израчун еластичности потражње²¹ може се израчунати да је просјечна еластичност потражње за дериватима нафте (дизел и бензин) у БиХ у периоду 2005-2021 износила око -0,2469%. То значи да би раст цијена од 10% довео до пада потрошње дизел горива и бензина за око 2,469%, при осталим неизмијењеним факторима.

3.1. Резултати симулације статичког модела – ефекти раста цијена деривата на приходе

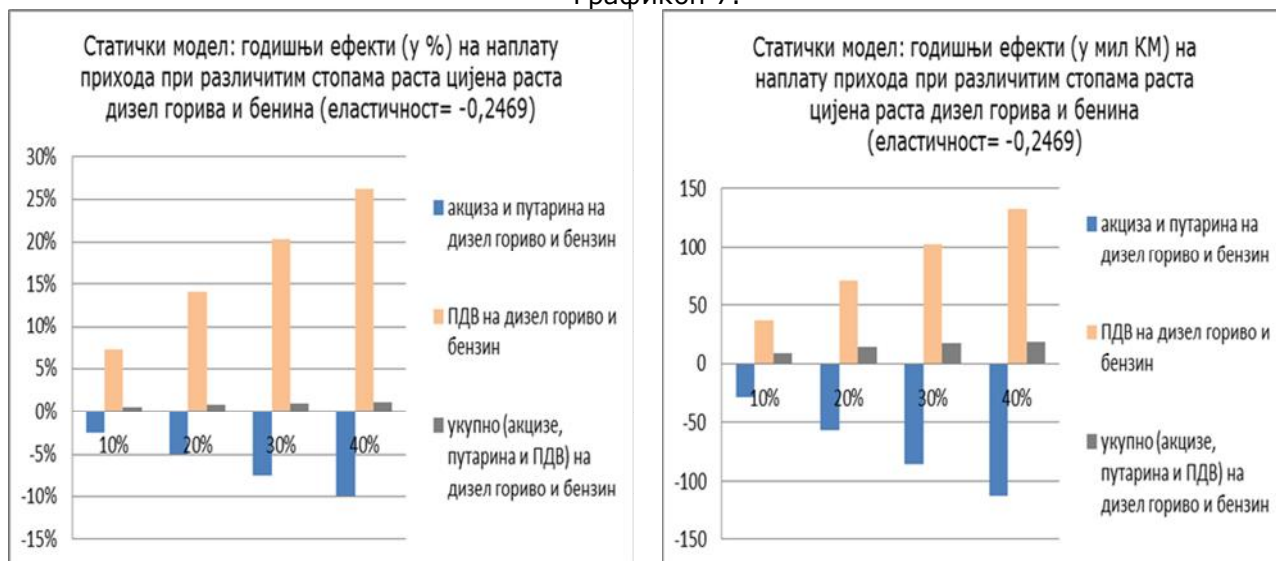
У наставку су представљени резултати симулације **статичког модела**, на основу сљедећих података:

- 1) потрошња дизел горива и бензина из 2021. године (подаци УИО);
- 2) просјек седмичних цијена дизел горива и бензина на тржишту БиХ (подаци *International Road Transport Union-a*, преузети са *web* странице Спољнотрговинске коморе БиХ);
- 3) израчуната еластичност на основу горе представљеног регресионог модела.

Претпоставка је да се израчуната цјеновна еластичност из регресионог модела на основу доступних података о пондерисаним цијенама дизел горива и бензина на увозу (које укључују пондерисани припадајући износ акцизе и путарине) може примијенити на симулацију која користи тржишне цијене дизел горива и бензина.

²¹ Еластичност је израчуната на основу формуле за израчун еластичности помоћу регресионог модела (однос просјека цијена и количина из посматраног периода помножен са коефицијентом уз цијене из регресионог модела).

Графикон 7.

Извор: Калкулација аутора на основу регресионог модела (Табела 1) и података о потрошњи деривата (УИО) и цијенама у 2021. години (*International Road Transport Union*, преузето са *web* странице Спољнотрговинске коморе БиХ)

Статички модел подразумева да сви други фактори у економији остају неизмијењени. У нашем регресионом моделу то је висина БДП-а. На х оси Графикана 7. су представљене различите произвољне стопе раста цијена дизел горива и бензина у односу на просјек из 2021. године. На у оси су представљени ефекти на наплату прихода од индиректних пореза (у % лијево, у мил КМ десно). Из графика се може закључити да би се, према презентованом статичком моделу, негативни ефекти на наплату акциза на дизел гориво и бензин и путарине због пада количина, надокнадили позитивним ефектима у виду више наплате од припадајућих прихода од ПДВ-а, тако да би укупни ефекти били отприлике неутрални (у рангу 0-20 мил КМ, при расту цијена у рангу 1-75%). То је очекивано с обзиром на нееластичност потражње деривата и чињенице да се акцизе на деривате нафте и путарина наплаћују на количину, а ПДВ на вриједност, која у овом случају расте више од пада количине потрошње. Према наведеној симулацији, укупни ефекти би прешли у негативну зону на нивоу раста цијена изнад 76% (Графикон 8).

Графикон 8.

Извор: Симулација аутора на основу регресионог модела (Табела 1) и података о потрошњи деривата (УИО) и цијенама у 2021. години (*International Road Transport Union*, преузето са web странице Спољнотрговинске коморе БиХ)

Наведени ефекти односе се искључиво на припадајуће приходе по основу потрошње дизел горива и бензина.²² Треба имати на уму важну чињеницу да би, у условима неизмијењених ограничених расположивих доходака становништва, потражња за осталим добрима могла опати при расту цијена деривата, а то би се одразило на смањење наплате прихода од ПДВ-а по другим основама.

3.2. Резултати симулације статичког модела – ефекти раста цијена деривата на приходе при различитим висинама еластичности потражње

Ефекти на приходе приказани у Графикону 7. су израчунати према просјечној еластичности из регресионог модела за период 2005-2021. Треба напоменути да годишња еластичност може одступати од просјека, а према неким истраживањима (Goodwin et al., 2004)²³ **дугорочна цјеновна еластичност потрошње горива је виша од краткорочне** (просјечно око -0,6).

Стога су у наставку приказани ефекти на приходе при различитим нивоима еластичности потражње (Графикон 9). Укупни ефекти у нашој симулацији би били већи и позитивни уколико би почетне цијене дизел горива и бензина биле више, те уколико би еластичност потражње била ближе нули. У хипотетичким условима потпуно нееластичене потражње (еластичност = 0), наплата акциза и путарине остала би једнака при расту цијена, док би, због више опорезоване вриједности расла наплата ПДВ-а. У таквим условима би раст цијена од 10% довео до неизмијењене наплате акциза и путарине, те раста припадајућих прихода од ПДВ-а за 10%, а укупних припадајућих прихода за 3% или за 50,3 мил КМ. Друга крајност би била јединична еластичност (еластичност = -1), када би према нашем моделу, раст цијена од 10% довео до пада количина дизел горива и бензина (те и акциза и путарине) за исти проценат, пада припадајућих прихода од ПДВ-а за 1%, те пада укупних припадајућих прихода за 7,3% или за 120 мил КМ.

²² Нису укључени ефекти по основу пореза на лож уље, керозин и течни нафтни плин.

²³ Goodwin P., Hanly M. and Dargay J. (2004) Elasticities of Road Traffic and Fuel Consumption with Respect to Price and Income: A Review, *Transport Reviews*

Графикон 9.

Извор: Симулација аутора на основу регресионог модела (Табела 1) и података о потрошњи деривата (УИО) и цијенама у 2021. години (*International Road Transport Union*, преузето са web странице Спољнотрговинске коморе БиХ)

4. Закључци

Из овог прилога можемо извући сљедеће закључке:

- Седмичне цијене дизел горива и бензина на тржишту БиХ имале су растући тренд од почетка до краја 2021. године, а годишњи просједи седмичних цијена били су на нивоу испод просјека 2019. године и изнад просјека 2020. године.
- Укупна потрошња деривата нафте у 2021. години порасла је за високих 12,2% у односу на 2020. годину (са отприлике једнаким стопама раста потрошње дизел горива и бензина), а опала је за 0,8% у односу на 2019. годину (гдје је потрошња дизел горива забиљежила раст од 2,8%, а потрошње бензина пад од 8,7%).
- На основу резултата из постављеног модела вишеструке регресије у периоду 2005-2021 израчуната је просјечна еластичност потражње за дизел гориво и бензин (заједно) у износу од -0,2469%.
- Израчунато је да би се, у случају раста цијена дизел горива и бензина у односу на просјек из 2021. године, **уз остале неизмијењене услове** (БДП), негативни ефекти на наплату акциза на дизел гориво и бензин и путарине због пада количина, надокнадили позитивним ефектима у виду више наплате од припадајућих прихода од ПДВ-а, тако да би укупни ефекти били отприлике неутрални (раст 0-20 мил КМ при расту цијена до 75%, са преласком ефеката у негативну зону са растом цијена изнад тог нивоа).
- На основу истраживања других аутора, према којима је дугорочна еластичност виша од краткорочне, укупни ефекти на наплату прихода дугом року били би негативни и при ниским стопама раста цијена дизел горива и бензина.

Анализа наплате прихода од акциза на пиво

(пише: Мирјана Поповић, стручни савјетник - макроекономиста)

1. Политика опорезивања пива у БиХ

Акцизни производи у Босни и Херцеговини (у даљем тексту: БиХ) и политика њиховог опорезивања дефинисани су Законом о акцизама у БиХ из 2009. године (у даљем тексту: Закон)²⁴. Овај Закон је од 2009. године измијењен и допуњен три пута, два пута у 2014. години, те једном у 2017. години. Измјене Закона из 2014. године односиле су се на опорезивање дуванских прерађевина²⁵ и безалкохолних пића, пива и вина²⁶, док су се измјене Закона из 2017. године односиле на опорезивање деривата нафте²⁷. Приходи по основу акциза уплаћују се на Јединствени рачун Управе за индиректно опорезивање, а њихова расподела врши се у складу са [Законом о уплатама на јединствени рачун и расподјели прихода](#)²⁸.

Уз порез на додану вриједност, пиво се у Босни и Херцеговини и у Европској унији додатно опорезује акцизом. Пивом се сматра освјежавајуће пјенушаво пиће добивено од воде, јечменог слада, квасца, незаслађених житарица и хмеља, без обзира на концентрацију алкохола у пиву. Циљеви примјене акциза на пиво, као и циљеви примјене акциза на друге акцизне производе, јесу смањење конзумирања пива из здравствених, социјалних и економских разлога потрошача, смањење свих спољних²⁹ трошкова насталих појачаном потрошњом алкохола, те смањење укупних друштвених³⁰ трошкова. Порези и приходи на алкохол у значајној мјери варирају од земље до земље тако да не постоји јединствено мишљење или правило о износу акцизе на пиво. С обзиром да су разлике у примјењеним стопама акцизе по појединим земљама велике, то указује на различитост у утемељењу система опорезивања. Иако опорезивање пива, као што је наведено, генерише социјалне, здравствене и економске аспекте, основни циљ увођења акциза може се приписати повећању јавних прихода, те су углавном економски или фискални учинци основни, односно главни разлози увођења ових пореза.

Преглед измјена законодавства у области пива које су у примјени од 01. септембра 2014. године приказан је у наставку.

Обухват акцизних производа према измијењеном Закону приказан је у Оквиру 1.

²⁴ „Службени гласник БиХ”, број 49/09

²⁵ „Службени гласник БиХ”, број 49/14

²⁶ „Службени гласник БиХ”, број 60/14

²⁷ „Службени гласник БиХ”, број 91/17

²⁸ „Службени гласник БиХ”, бр. 55/04 и 34/07

²⁹ Спољни трошкови могу бити сви индиректни трошкови проузроковани конзумацијом алкохола па самим тим и пива, као што су аутомобилске несреће проузроковане возњом у пијаном стању у којима може да настрада нека друга особа, штете на туђој имовини или насиље.

³⁰ Индиректан спољни или укупни друштвени трошак може да буде медицинско лијечење проблема узрокованих алкохолом који се покрива из јавних средстава, те утицај на порески систем, будући да потрошња алкохола може имати посљедице на потрошачев доходак и потрошњу.

Оквир 1. Акцизни производи

Члан 4.
(Акцизни производи)

- а) нафтни деривати;
- б) дуванске прерађевине;
- ц) безалкохолна пића;
- д) алкохол, алкохолна пића и воћна природна ракија;
- е) **пиво** и вино;
- ф) кафа;
- г) биогориво и биотечности.

Извор: Закон о акцизама у БиХ³¹

У члану 18. Закона дефинисани су износи акцизе на безалкохолна пића, пиво и вина. Примијењена је стопа акцизе на пиво са 0,20 КМ/л на 0,25 КМ/л. Преглед акцизних стопа према важећој легислативи приказан је у Оквиру 2.

Оквир 2. Износи акцизе за пиво

Члан 18.
(Износи акцизе на безалкохолна пића, пиво и вина)

- а) безалкохолна пића 0,10 КМ
- б) **пиво 0,25 КМ**
- ц) вино 0,25 КМ

Извор: Закон о акцизама у БиХ³²

БиХ је од 1. септембра 2014. године, измјенама Закона о акцизама, увела диференциране стопе акциза на пиво. У складу са измјенама Закона, акциза на промет пива плаћа се 0,25 КМ/л. Изузетно, произвођач пива чија је просјечна производња у претходне три године мања од 400.000 хл, акцизу плаћа 0,20 КМ/л, као и увозници пива под условом да је пиво набављено од произвођача чија је просјечна производња у претходне три године мања од 400.000 хл. Измјеном Закона, дотадашња стандардна стопа акцизе од 0,20 КМ/л, постала је нижа стопа. Имајући у виду законски праг годишње производње као и друге услове за остварење права на нижу стопу акцизе, очекивало се да ће се нижа стопа примјењивати на домаћа пива, а виша на увозна пива, што би домаће произвођаче пива ставило у повољнији положај. Међутим, обим производње Бањалучке пиваре, као највећег индустријског произвођача пива у БиХ, врло брзо је премашио прописани праг за примјену ниже стопе акцизе, стављајући ову пивару у неравноправан положај у односу на осталу домаћу конкуренцију. Посебно, у условима дејства негативних посљедица пандемије корона вируса, које је додатно отежало пословање основним субјектима из БиХ, Бањалучка пивара је у 2020. години имала пад волумена, остваривши производњу нижу од 400.000 хл. Обрачун акцизе на пиво детаљније је прописан члановима 22а³³ и 23³⁴ Правилника о измјенама и допунама Правилника о примјени Закона о акцизама у БиХ³⁵.

³¹ „Службени гласник БиХ“, број 49/09

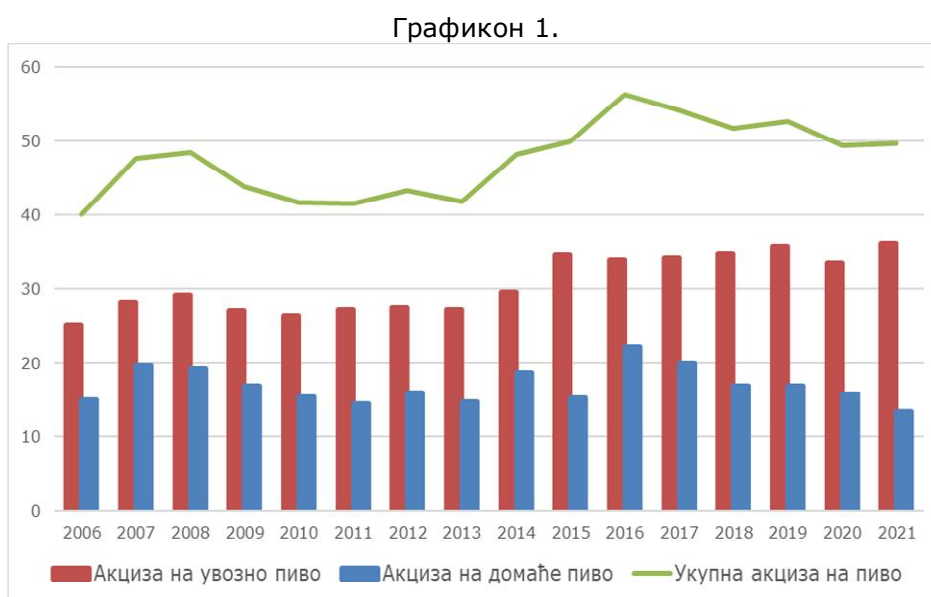
³² „Службени гласник БиХ“, број 49/09, измјена број 60/14

³³ Чланом 22а. Правилника, дефинисано је право обрачуна акцизе у износу од 0,20 КМ/л произвођачима пива који су у својим евиденцијама исказали просјечну годишњу производњу мању од 400.000 хл на нивоу претходне три календарске године. Произвођач пива за којег нису протекле три године од почетка производње пива, просјечну производњу на годишњем нивоу утврђује на основу броја календарских година у којима је вршио производњу. Уколико се контролом исказаних података утврди да произвођач није имао право на мању стопу акцизе, исти је дужан платити разлику акцизе од 0,05 КМ/л на количину пива опорезовану акцизом за коју је кориштена нижа стопа, са припадајућом законском затезном каматом.

2. Годишње кретање прихода од акциза на пиво

Иако укупни приходи од акциза имају значајно учешће у укупним приходима од индиректних пореза и бруто домаћем производу, укупни приходи од акциза на пиво учествују од 3,3% до 5,2% у укупним приходима од акциза на годишњем нивоу у периоду 2006-2021. година.

У графикаону 1 приказано је кретање годишње наплате прихода од акциза на пиво током периода 2006-2021. година, у милионима КМ (лијева вертикална скала). Приказана је годишња наплата укупних прихода од акциза на пиво у посматраном временском периоду, као и годишња наплата прихода од акциза раздвојена по компонентама – приходи од акциза на увозно пиво и приходи од акциза на домаће пиво.

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

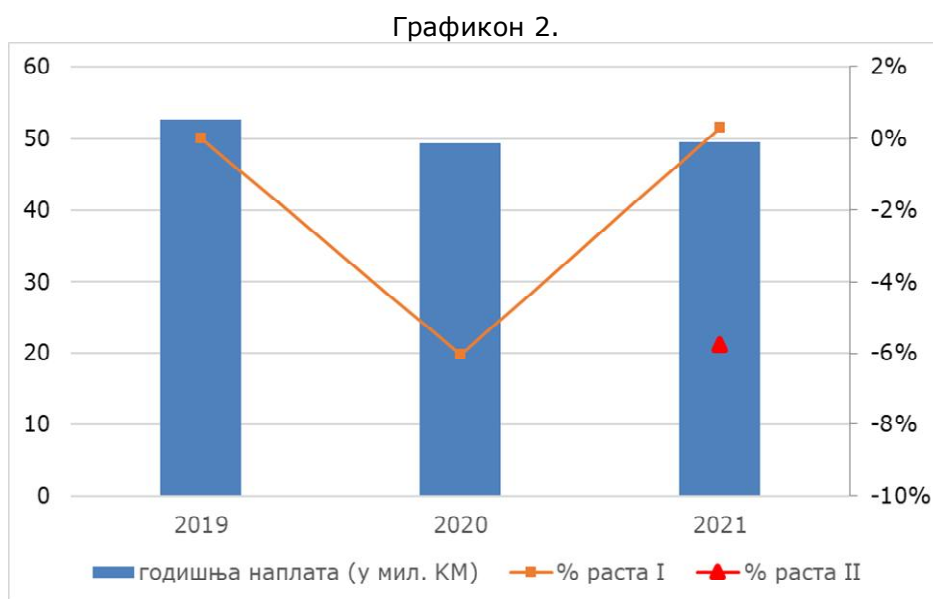
Годишње кретање у наплати укупних прихода од акциза на пиво у приказаном временском периоду обиљежено је глобалним факторима попут два шока, те измјенама Закона. Тако је, на кретање укупних прихода од акциза на пиво утицала свјетска економско-финансијска криза која се може окарактерисати као први значајнији шок у посматраном петнаестогодишњем периоду, након чега су у 2014. години услиједиле измјене у законској регулативи, те појава пандемије Covid-19 која је други глобални шок који је утицао на наплату ових прихода.

³⁴ Чланом 23. Правилника, дефинисано је обрачунавање акцизе на производе који се увозе. Увозник пива остварује право на примјену ниже стопе акцизе у износу од 0,20 КМ/л под условом да у царинском поступку приложи изјаву произвођача овјерену од стране органа надлежног за обрачун и наплату акцизе земље извозника, о произведеним количинама пива у хектолитрима у претходне три календарске године. На основу података, царинска испостава прихваћене документе евидентира и овјерава са назнаком календарске године за коју је документ важећи након чега оригинал задржава, а овјерену копију уручује увознику, коју увозник прилаже на увид у свим сљедећим увозима пива од тог произвођача. Уколико се накнадном контролом утврди нетачност података у изјави произвођача на темељу којег је остварено право на мању стопу акцизе, увозник је дужан платити разлику акцизе од 0,05 КМ/л на количину увезеног пива за којег су дати нетачни подаци.

³⁵ „Службени гласник БиХ”, број 74/14

2.1. Годишње кретање укупних прихода од акциза на пиво

С обзиром на актуелност другог шока од којег се глобална свјетска економија, као и економија БиХ још увијек опоравља, а који је проузрокован појавом пандемије Covid-19, те мјерама у борби против ширења вируса, фокус годишње анализе је трогодишњи период 2019-2021. година (графикон 2). Графиконом је приказано кретање трогодишње наплате укупних прихода од акциза на пиво, у милионима КМ (лијева вертикална скала), те годишња стопа раста ових прихода (десна вертикална скала)³⁶.

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

У 2020. години забиљежен је тренд опадања у наплати укупних прихода од акциза на пиво у односу на 2019. годину за 6,0% (графикон 2, % раста I). Благи опоравак ових прихода за 0,3% забиљежен је у 2021. години у односу на 2020. годину (графикон 2, % раста I), док се негативан тренд задржао у односу на 2019. годину, те су ови приходи у 2021. години за 5,7% испод наплате у 2019. години (графикон 2, % раста II). Номинална наплата укупних прихода од акциза на пиво у 2021. години је на нивоу наплате у 2014. години када су повећане стопе акцизе, односно када је уведена диференцирана акциза зависно од годишње производње пива.

Поред кретања укупних прихода од акциза на пиво у трогодишњем периоду, у наставку је приказана анализа кретања прихода од акциза на пиво по компонентама (увозна и домаћа акциза) у истом периоду, која пружа детаљнију слику о преференцијама потрошача и утицају других спољних фактора.

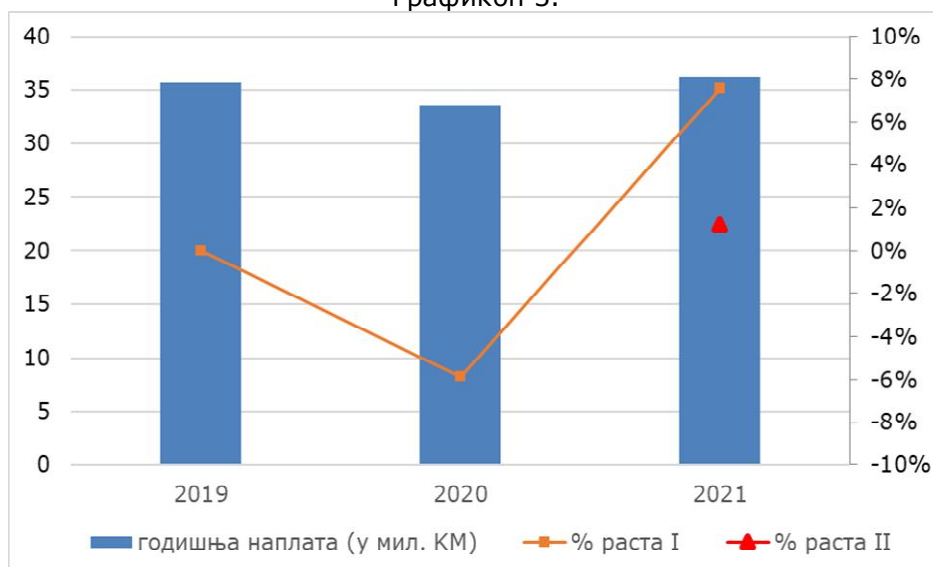
2.2. Годишње кретање прихода од акциза на увозно пиво

Количина пива која се увози у БиХ значајно је већа од количине пива која се производи у БиХ. Највеће количине пива увозе се из Србије и Хрватске. Графиконом 3 приказано је кретање трогодишње наплате прихода од акциза на увозно пиво, у милионима КМ (лијева вертикална скала), те годишња стопа раста ових прихода (десна вертикална скала)³⁷.

³⁶ 2019. година кориштена као база

³⁷ 2019. година кориштена као база

Графикон 3.

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

Појава вируса корона, неизвјесност од непознатог вируса, те мјере уведене у борби против ширења вируса и суздржавање од потрошње, довели су до пада прихода од акциза на увозно пиво у 2020. години за 5,9% у односу на претходну 2019. годину (графикон 3, % раста I). Попуштање мјера и отварање граница довело је до историјског максимума у наплати прихода од акциза на увозно пиво у 2021. години која је за 7,6% већа у односу на претходну 2020. годину (графикон 3, % раста I), те за 1,3% већа у односу на годину прије појаве пандемије, односно 2019. годину (графикон 3, % раста II).

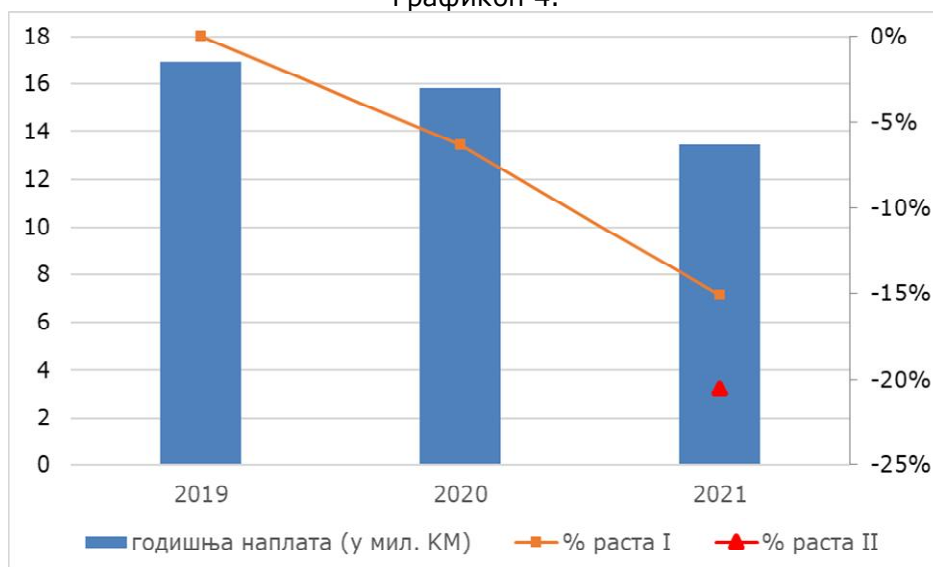
Основни разлог повећања прихода од акциза на пиво из увоза у посљедњих неколико година може се приписати преференцијама потрошача, великом палетом понуде пива из увоза, те нижом цијеном увозног пива као нелојалном конкуренцијом у односу на домаће произвођаче. Годинама уназад, а прије тренутне инфлације на глобалном нивоу, биљежи се пад цијена увозног пива, иако услови на тржишту нису били погодни за ово смањење.

2.3. Годишње кретање прихода од акциза на домаће пиво

Поред других сировина, велики значај за производњу квалитетног пива има квалитет воде тако да БиХ има предуслове за добар квалитет овог производа. Такође, постоје значајни потенцијали за иновације у ланцу вриједности производње пива у земљи, посебно у технолошком процесу производње. Пиваре које послују у БиХ су углавном индустријског типа и посједују властите лабораторије и развојне тимове. Међутим, у посљедње вријеме, све је више малих занатских "крафт" пивара које због квалитета, различитих арома, различите горчине, те различитости у количини алкохола у односу на индустријско пиво, постају све популарније на домаћем тржишту. Без обзира на то, приходи од акциза на домаће пиво у трогодишњем периоду, 2019-2021. година, имају тенденцију пада. Графиконом 4 приказано је кретање трогодишње наплате прихода од акциза на домаће пиво, у милионима КМ (лијева вертикална скала), те годишња стопа раста ових прихода (десна вертикална скала)³⁸.

³⁸ 2019. година кориштена као база

Графикон 4.

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

Тако је, у 2021. години забиљежена наплата прихода од акциза на домаће пиво мања за 15,1% у односу на претходну 2020. годину (графикон 4, % раста I), те мања за 20,5% у односу на 2019. годину (графикон 4, % раста II). У 2020. години, приходи од акциза на домаће пиво били су мањи за 6,4% у односу на 2019. годину (графикон 4, % раста I). Основни разлог пада прихода од акциза на домаће пиво у посљедњих неколико година јесте пад обима производње домаћег пива као и пад његове потрошње код домаћег становништва. Узрок пада потрошње домаћег пива јесу навике и преференције потрошача без обзира на многе кампање под слоганом "купујмо домаће", посебно у периоду трајања најригорознијих мјера уведених у борби против ширења вируса корона. Тренд занатског "крафт" пива чија популарност расте на европском и свјетском тржишту, није успоставио широку дистрибутивну мрежу у БиХ, те на тај начин повећао продају свог производа која би утицала на повећање ових прихода.

3. Квартално кретање прихода од акциза на пиво

Циљеви кварталне анализе прихода од акциза на пиво су вишеструки. Поред анализе утицаја пандемије и утицаја мјера предузетих у циљу сузбијања ширења вируса на наплату укупних прихода од акциза на пиво и наплату прихода од акциза на пиво по компонентама, циљеви анализе су разумјевање тренутног стања, преференција потрошача, сезонског утицаја на продају, тј. конзумацију пива, те будућег очекивања уз задржавање постојећих политика.

Графиконом 5 приказано је квартално кретање прихода од акциза на пиво за наведени период у милионима КМ (лијева вертикална скала). Квартална динамика кретања укупних прихода од акциза на пиво, као и прихода од акциза на пиво по компонентама – приходи од акциза на увозно пиво и приходи од акциза на домаће пиво, приказана је за период од првог квартала (Q1) 2019. године до првог квартала (Q1) 2022. године³⁹.

³⁹ Посљедњи расположиви подаци

Графикон 5.

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

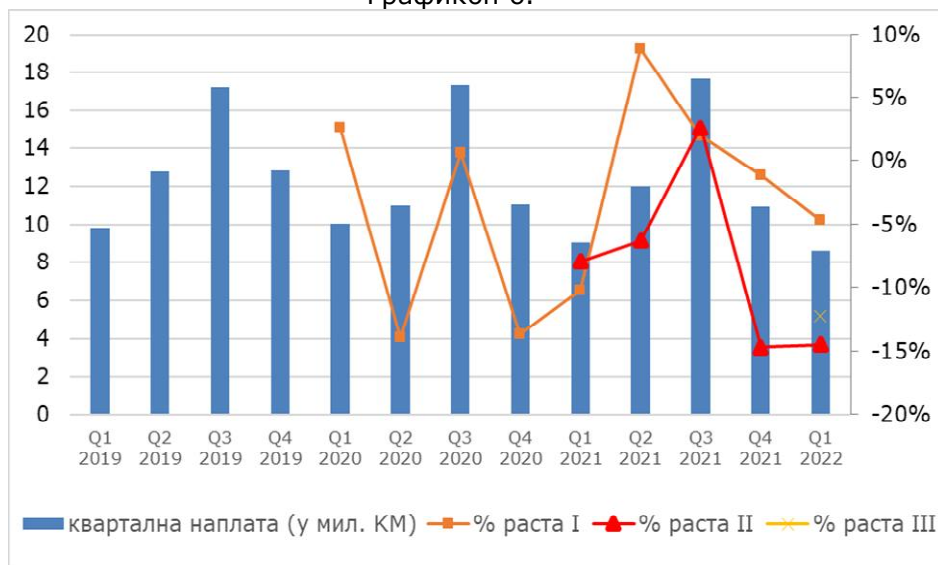
Подаци приказују сезонски тренд у наплати укупних прихода од акциза на пиво који је посљедица временских услова, те је највећа потрошња пива забиљежена у трећим кварталима, односно у љетним мјесецима. Како је пиво најпопуларније алкохолно пиће на свијету те је, након воде и чаја треће најпопуларније пиће уопште, из графикона је уочљиво да се у БиХ највише конзумира када су високе температуре, те становништво посеже за освјежењем. Након што су претходне двије сезоне биле погођене пандемијским таласима и повременим затварањима која су услједила као посљедица мјера у борби против вируса корона, очекивања су да ће ово љето продаја пива бити већа што ће утицати на повећање прихода од акциза на пиво у трећем кварталу текуће године.

3.1. Квартално кретање укупних прихода од акциза на пиво

Графиконом 6 приказано је квартално кретање наплате укупних прихода од акциза на пиво, у милионима КМ (лијева вертикална скала), те годишња стопа раста ових прихода (десна вертикална скала), за период Q1 2019 – Q1 2022. године⁴⁰.

⁴⁰ 2019. година кориштена као база

Графикон 6.

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

Анализом кварталних кретања укупних прихода од акциза на пиво у првим кварталима у посматране четири године, највећа наплата забиљежена је у првом кварталу 2020. године која је за 2,6% већа у односу за исти период 2019. године (графикон 6, % раста I). У првом кварталу 2021. године дошло је до пада ових прихода за 10,3% у односу на исти период 2020. године (графикон 6, % раста I). Први квартал 2020. године, као период почетка појаве пандемије Covid-19 у БиХ у којем још увијек нису биле уведене ригорозне мјере у борби против ширења вируса, имао је растући тренд који је прекинула појава вируса узрокујући пад ових прихода. У првом кварталу 2022. године забиљежен је пад у наплати укупних прихода од акциза на пиво за 4,7% у односу на први квартал 2021. године (графикон 6, % раста I), за 14,5% у односу на први квартал 2020. године (графикон 6, % раста II), те за 12,2% у односу на први квартал 2019. године (графикон 6, % раста III).

Као посљедица у борби против пандемије, наплата укупних прихода од акциза на пиво у другим кварталима биљежи највећи пад за 13,9% у другом кварталу 2020. године у односу на други квартал претходне године (графикон 6, % раста I). Пад је забиљежен у кварталу у којем су мјере ограничавања и престанак рада угоститељских објеката, забрана и ограничавање кретања и окупљања биле најригорозније те значајно утицале на наплату ових прихода. Други квартал 2021. године биљежи опоравак у наплати укупних прихода од акциза на пиво на кварталном нивоу у односу на исти период претходне године за 8,8%, међутим у односу на исти период прије пандемије и даље је у паду за 6,3% (графикон 6, % раста II).

Кретање укупних прихода од акциза на пиво у трећим кварталима у посматране три године има растући тренд. Иако су ови приходи, због сезонског карактера, највећи у трећим кварталима, њихова наплата у трећем кварталу 2020. године указује на брз опоравак од мјера у борби против пандемије када је у питању овај акцизни производ. Тако су, укупни приходи од акциза на пиво у трећем кварталу 2020. године за 0,6% већи у односу на исти период 2019. године (графикон 6, % раста I), док су у трећем кварталу 2021. године већи за 1,9% у односу на трећи квартал 2020. године (графикон 6, % раста I), односно за 2,6% већи у односу на трећи квартал 2019. године (графикон 6, % раста II).

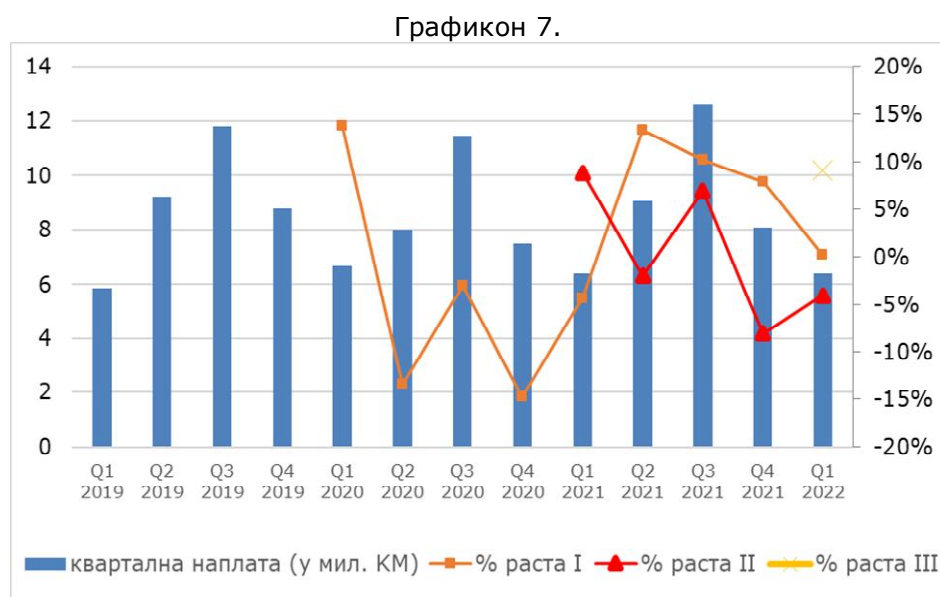
У четвртим кварталима посљедње три године, кретање укупних прихода од акциза на пиво је у паду, те је њихова наплата у четвртном кварталу 2020. године за 13,7% мања у односу на четврти квартал 2019. године (графикон 6, % раста I), док је у четвртном кварталу 2021.

године за 1,2% мања у односу на исти период 2020. године (графикон 6, % раста I), те за 14,7% мања у односу на исти период 2019. године (графикон 6, % раста II).

3.2. Квартално кретање прихода од акциза на увозно пиво

Графиконом 7 приказано је квартално кретање наплате прихода од акциза на увозно пиво, у милионима КМ (лијева вертикална скала), те годишња стопа раста ових прихода (десна вертикална скала), за период Q1 2019 – Q1 2022. године⁴¹.

Кретање наплате прихода од акциза на увозно пиво на кварталном нивоу у посматраном периоду је такође под утицајем сезонског карактера. Тако је, у посматраном временском периоду наплата прихода од акциза на увозно пиво у првим кварталима највећа у 2020. години, односно у периоду прије "lockdown"-а, за 13,7% је већа у односу на први квартал 2019. године (графикон 7, % раста I), те за 4,5% је већа у односу на први квартал 2021. године. У првом кварталу 2022. године наплата прихода од акциза на увозно пиво за 0,3% је већа у односу на први квартал 2021. године (графикон 7, % раста I), те за 9,2% у односу на први квартал 2019. године (графикон 7, % раста III), док је у односу на исти период 2020. године мања за 4,0% (графикон 7, % раста II).

У другим кварталима највећи пад прихода од акциза на увозно пиво забиљежен је у другом кварталу 2020. године за 13,5% у односу на други квартал 2019. године (графикон 7, % раста I), као посљедица Covid-19 мјера. Наплата прихода од акциза на увозно пиво у другом кварталу 2021. године за 13,3% је већа у односу на други квартал 2020. године (графикон 7, % раста I), док је у односу на други квартал 2019. године мања за 2,0% (графикон 7, % раста II) што указује на постепен опоравак од шока.

У трећем кварталу 2020. године кретање прихода од акциза на увозно пиво мање је за 3,0% у односу на исти квартал 2019. године (графикон 7, % раста I), док је у трећем кварталу 2021. године забиљежена рекордна квартална наплата ових прихода. Тако је, наплата прихода од акциза на увозно пиво у трећем кварталу 2021. године већа за 10,3% у односу на

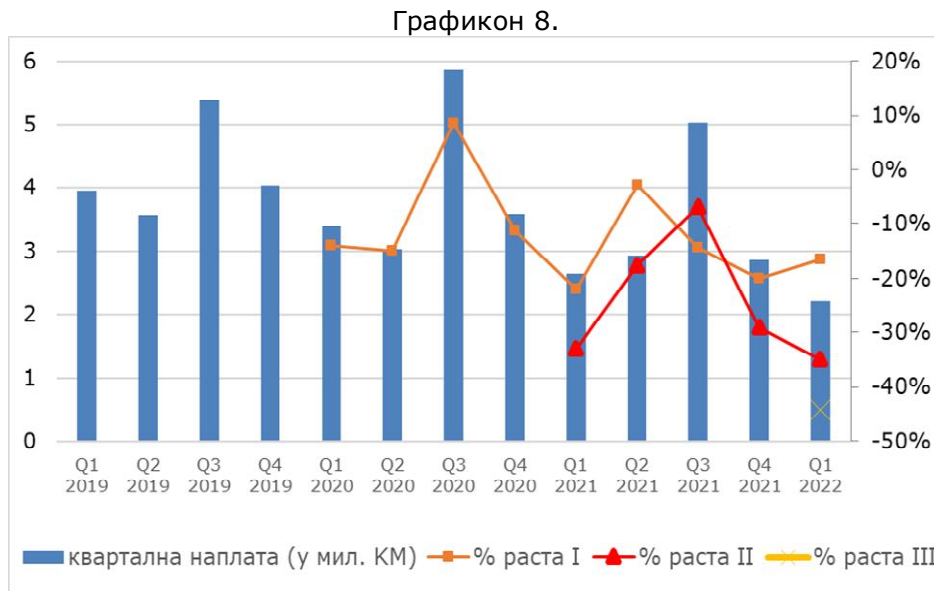
⁴¹ 2019. година кориштена као база

трећи квартал 2020. године (графикон 7, % раста I), те је за 6,9% већа у односу на трећи квартал 2019. године (графикон 7, % раста II).

У четвртим кварталима, најмања наплата прихода од акциза на увозно пиво забиљежена је у 2020. години када је у односу на четврти квартал 2019. године наплата мања за 14,8% (графикон 7, % раста I), док је наплата у четвртм кварталу 2021. године већа за 7,9% у односу на четврти квартал 2020. године (графикон 7, % раста I), међутим у односу на четврти квартал 2019. године наплата ових прихода мања је за 8,1% (графикон 7, % раста II).

3.3. Квартално кретање прихода од акциза на домаће пиво

Квартална наплата прихода од акциза на домаће пиво такође је под сезонским утицајем уз посљедице Covid-19 шока. Графиконом 8 приказано је квартално кретање наплате прихода од акциза на домаће пиво, у милионима КМ (лијева вертикална скала), те годишња стопа раста ових прихода (десна вертикална скала), за период Q1 2019 – Q1 2022. године⁴².

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

У посматраном временском периоду, наплата прихода од акциза на домаће пиво у првим кварталима највећа је у 2019. години, након чега долази до константног смањења наплате ових прихода. Тако су, приходи од акциза на домаће пиво у првом кварталу 2020. године за 14,1% мањи у односу на први квартал 2019. године (графикон 8, % раста I). У првом кваталу 2021. године забиљежен је пад ових прихода за 22,0% у односу на први квартал 2020. године (графикон 8, % раста I), те за 33,0% у односу на први квартал 2019. године (графикон 8, % раста II). Први квартал текуће године карактерише значајан пад у наплати прихода од акциза на домаће пиво, 16,6% у односу на први квартал 2021. године (графикон 8, % раста I), 35% у односу на први квартал 2020. године (графикон 8, % раста II), те 44,1% у односу на први квартал 2019. године (графикон 8, % раста III).

Приходи од акциза на домаће пиво наплаћени у другим кварталима највећи су такође у 2019. години, након чега су у другом кварталу 2020. године мањи за 15,0% (графикон 8, % раста

⁴² 2019. година кориштена као база

I), те у другом кварталу 2021. године мањи за 17,6% (графикон 8, % раста II). С обзиром да је у питању домаће пиво те затварање граница и смањење обима спољнотрговинске размјене није имало утицај на смањење потрошње, разлози као што су "lockdown", односно затварање у земљи, поготово угоститељских објеката у којима је пиво најпродаваније алкохолно пиће, као и суздржавање становништва од потрошње, значајно су се одразили на смањење потрошње домаћег пива. Иако је у 2021. години дошло до опоравка економије на свим пољима уз нормално функционисање угоститељских објеката и трговинских ланаца, наставак смањења прихода од акциза на домаће пиво приписује се преференцијама потрошача, те све нижим цијенама увозног пива које домаћим пиварима задаје нелојалну конкуренцију.

Приходи од акциза на домаће пиво у трећим кварталима у посматраном временском периоду имали су тенденцију раста у 2020. годину за 8,6% у односу на трећи квартал 2019. године (графикон 8, % раста I), док је у трећем кварталу 2021. године забиљежена наплата ових прихода мања за 14,3% у односу на исти период 2020. године (графикон 8, % раста I), односно за 6,9% у односу на исти период 2019. године (графикон 8, % раста II).

Такође и у четвртим кварталима приходи од акциза на домаће пиво највећи су у 2019. години. Тако су ови приходи за 12,8% већи у односу на четврти квартал 2020. године, те за 41,0% већи у односу на четврти квартал 2021. године.

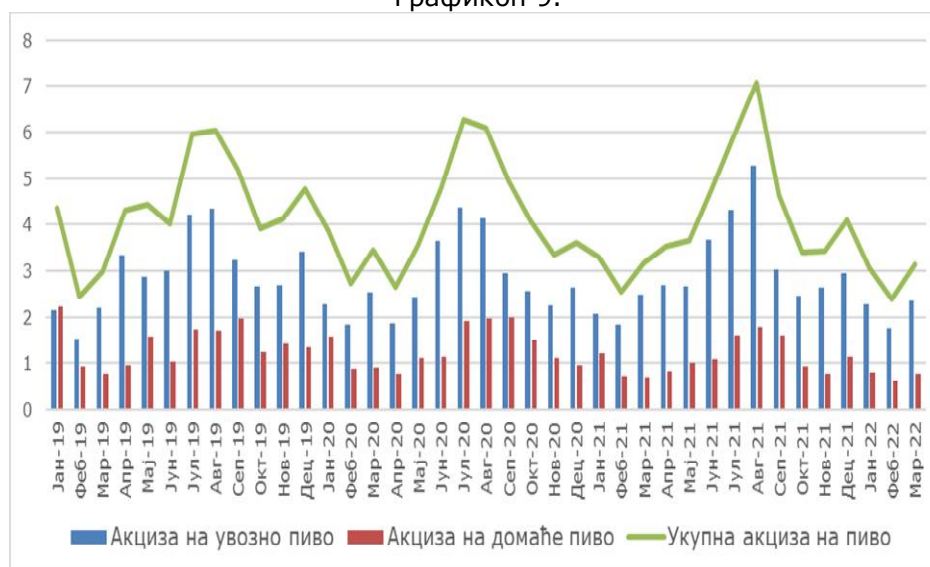
4. Мјесечно кретање прихода од акциза на пиво

С обзиром на актуелност другог шока од којег се глобална економија и економија БиХ још увијек опоравља, а који је проузрокован појавом пандемије Covid-19, те мјерама у борби против ширења вируса, анализом је приказано мјесечно кретање прихода од акциза на пиво за период прије пандемије, период у току пандемије и период након пандемије. Такође, анализом је обухваћен почетак кризе проузроковане ратом у Украјини, који је почео крајем фебруара 2022. године, као и период галопирајуће инфлације на глобалном нивоу која се у великој мјери рефлектовала на БиХ. У складу с наведеним, мјесечна динамика кретања прихода од акциза на пиво приказана је за период од јануара 2019. године до марта 2022. године⁴³. Циљеви мјесечне анализе прихода од акциза на пиво су анализа утицаја спољних фактора као што су пандемија и мјере у борби против пандемије, рат између Русије и Украјине, инфлација, разумјевање тренутног стања, разумјевање преференција потрошача, те анализа сезонског утицаја на потрошњу пива.

Графиконом 9 приказано је мјесечно кретање прихода од акциза на пиво за наведени период, у милионима КМ (лијева вертикална скала). Приказано је мјесечно кретање укупне наплате прихода од акциза на пиво у посматраном временском периоду, као и мјесечно кретање наплате прихода од акциза раздвојено по компонентама.

⁴³ Посљедњи расположиви подаци

Графикон 9.

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

Као и код кварталних података, из графикана је видљиво да је највећа наплата укупних прихода од акциза на пиво на мјесечном нивоу у љетним мјесецима. Због временских услова, највећа потрошња пива је у периоду од јуна до септембра, након чега потрошња благо опада до децембра, када је забиљежено повећање ових прихода због новогодишњих и божићних празника. Појачана потрошња нерезидената, повећан број туриста и дијаспоре, грађана БиХ на привременом раду у иностранству, организовање прослава, стварање залиха за јануарске празнике, основни су разлози који доприносе повећању прихода од акциза на пиво у децембру.

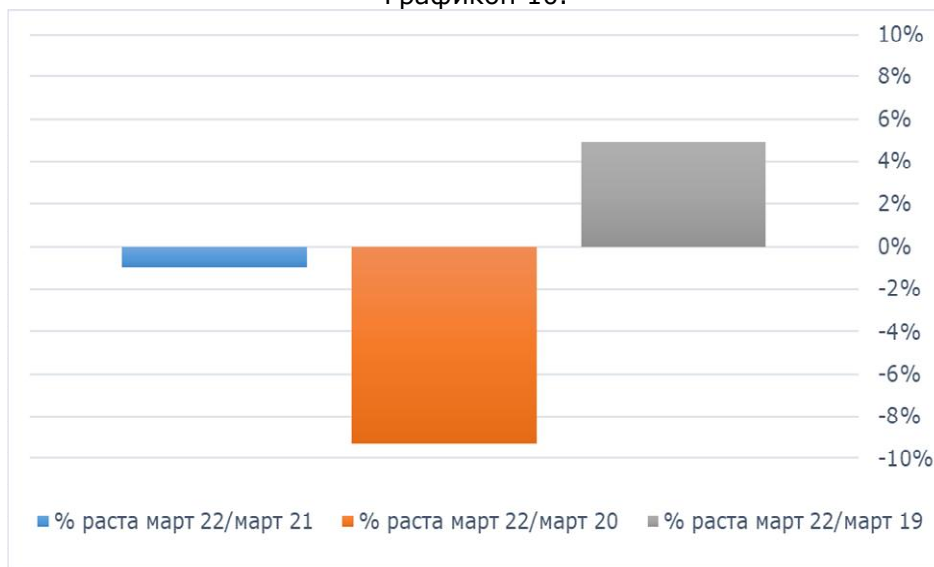
У посматраном временском периоду, највећа наплата укупних прихода од акциза на пиво на мјесечном нивоу забиљежена је у августу 2021. године, те су ови приходи за 16,1% већи у односу на исти мјесец 2020. године и за 17,0% у односу на август 2019. године (графикон 9).

Мјесечни подаци о наплати прихода од акциза на увозно пиво приказани графиканом 9 највећи су у августу 2021. године који су за 27,8% већи у односу на исти мјесец 2020. године, те за 24,8% већи у односу на август 2019. године.

Највећи приходи од акциза на домаће пиво на мјесечном нивоу забиљежени су у јануару 2019. године, који је једини мјесец у посматраном временском периоду у којем је наплата прихода од акциза на домаће пиво била већа од наплате прихода од акциза на увозно пиво за 4,1%. Након овог периода, приходи од акциза на домаће пиво почели су да опадају у односу на приходе од акциза на увозно пиво.

С обзиром да су мјесечни подаци о наплаћеним приходима од акциза на пиво до израде ове анализе доступни закључно са мартом текуће године који је обиљежен ратом у Украјини као и тренутно актуелном инфлацијом на глобалном нивоу, графиканом 10 приказан је њихов утицај на кретање наплате прихода од акциза на пиво кроз стопу раста ових прихода.

Графикон 10.

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

Укупни приходи од акциза на пиво у марту 2022. године за 1,0% су мањи у односу на март 2021. године (графикон 10, % раста март 22/март 21), за 9,3% су мањи у односу на март 2020. године (графикон 10, % раста март 22/март 20), док су у односу на март 2019. године већи за 4,9% (графикон 10, % раста март 22/март 19).

С обзиром на почетак рата у Украјини, тренутну инфлацију на глобалном нивоу која у великој мјери захвата БиХ, неизвјесно је на који начин ће се у будућем периоду новонастала криза одразити на наплату прихода од акциза на пиво. Очекивања су да ће ескалација сукоба између Русије и Украјине утицати на повећање цијене јечма које су достигле историјски максимум, јер је Украјина међу првих пет свјетских произвођача јечма чинећи 18% укупне свјетске производње јечма. С обзиром да јечам чини 30% трошкова сировина у производњи пива и многи произвођачи пива још увијек употребљавају залихе јечма из претходне сезоне жетве које су набавили прије него што је инфлација достигла врхунац, у прва три мјесеца текуће године није било значајнијих поремећаја у ланцима снабдјевања. Тако на примјер, у земљама које су већи произвођачи јечма као што је Индија, уколико дође до поремећаја у ланцима снабдјевања цијене пива могу да се крећу у складу са локалним цијенама јечма јер њихове пиваре углавном набављају јечам локално, док је европско тржиште у великој мјери зависно од јечма из Украјине.

Једна од значајних последица рата у Украјини већ је резултовала наглим повећањем сирове нафте на свјетском тржишту, што је имало директан утицај на трошкове флаширања јер сирове нафта чини значајну компоненту сировина у производњи амбалаже. Тренутна ситуација негативно утиче и на домаће пиваре кроз раст цијена трошкова материјала за паковање и амбалажу, односно ствара додатни проблем домаћим произвођачима пива који се суочавају са високим трошковима амбалаже због повећане инфлације у цијенама стакла. С обзиром да би новонастала криза могла да доведе до инфлационих притисака и поремећаја у ланцима снабдијевања на глобалном нивоу и у земљи, кретање наплате прихода од акциза на пиво биће предмет анализе и у будућем периоду.

Анализа наплате прихода од акциза на безалкохолна пића

(пише: Мирјана Поповић, стручни савјетник - макроекономиста)

1. Политика опорезивања безалкохолних пића у Босни и Херцеговини

Безалкохолна пића се у Босни и Херцеговини (у даљем тексту: БиХ) опорезују порезом на додатну вриједност и акцизом. У смислу Закона о акцизама у БиХ (у даљем тексту: Закон)⁴⁴ којим су дефинисани акцизни производи и политика њиховог опорезивања, безалкохолним пићима сматрају се освјежавајућа безалкохолна пића од воћног сока, воћне базе, биљних екстраката, житарица и сурутке, умјетна освјежавајућа безалкохолна пића и ниско енергетска освјежавајућа безалкохолна пића⁴⁵. Приходи по основу акциза на безалкохолна пића уплаћују се на Јединствени рачун Управе за индиректно опорезивање, а њихова расподјела врши се у складу са Законом о уплатама на јединствени рачун и расподјели прихода⁴⁶.

Преглед актуелних акцизних производа према Закону приказан је у Оквиру 1, док је преглед акцизних стопа према важећој легислативи приказан у Оквиру 2.

Оквир 1.

Члан 4. (Акцизни производи)
а) нафтни деривати;
б) дуванске прерађевине;
ц) безалкохолна пића;
д) алкохол, алкохолна пића и воћна природна ракија;
е) пиво и вино;
ф) кафа;
г) биогориво и биотечности.

Извор: Закон о акцизама у БиХ

Оквир 2.

Члан 18. (Износи акцизе на безалкохолна пића, пиво и вина)
а) безалкохолна пића 0,10 КМ
б) пиво 0,25 КМ
ц) вино 0,25 КМ

Извор: Закон о акцизама у БиХ

⁴⁴ „Службени гласник БиХ”, бр. 49/09, 49/14, 60/14 и 91/17.

⁴⁵ У смислу Закона, безалкохолним пићима се не сматрају природне минералне, газиране и негазиране воде, изворске домаће и увозне воде, као и стоне воде, 100% природни сокови од воћа и поврћа и њихових мјешавина, сокови од воћа и поврћа, те њихове мјешавине, са додатком воде или без ње, са додатим шећером или без њега, са конзервансом или без њега, са CO₂ или без њега, са умјетним бојама или без њих, са умјетним аромама и другим умјетним додацима или без њих, са стварним и декларисаним удјелом 50% и више воћа и/или поврћа у сувој твари, сирупи, прашци и пастиле намијењени за припрему безалкохолних пића разблаживањем у води, те као такви нису предмет додатног опорезивања акцизом.

⁴⁶ „Службени гласник БиХ”, бр. 55/04 и 34/07.

Основне циљеве примјене акциза на акцизне производе треба посматрати у контексту онога што владине политике покушавају постићи њиховим увођењем, односно примјеном. Акциза се примјењује на разне акцизне производе, односно производе који се сматрају луксузом или производе који се сматрају штетним по здравље становништва и околину. Акцизни производи као и износи акцизе на акцизне производе варирају од земље до земље и од производа до производа, тако да не постоји јединствено мишљење или правило о износу акцизе на безалкохолна пића. Разлике у примјењеним стопама акцизе по појединим земљама су велике, што указује на различитост у утемељењу система опорезивања. Основни циљеви примјене акцизе на одређена безалкохолна пића су смањење конзумирања тих производа из здравствених, социјалних и економских разлога потрошача, односно смањење уочене штете од потрошње или повећање јавних прихода, или обоје. Такође, додатни разлики примјене акцизе на одређене производе јесу смањење свих спољних и укупних друштвених трошкова насталих појачаном потрошњом акцизних производа. Спољни и укупни друштвени трошкови могу бити сви индиректни трошкови проузроковани конзумацијом акцизних производа, као што су медицинско лијечење проблема узрокованих конзумацијом безалкохолних пића која су предмет опорезивања акцизом. Тако на примјер, зашећерена безалкохолна пића која се додатно опорезују акцизом у БиХ доприносе прекомјерној тежини и гојазности које даље узрокују срчана обољења, дијабетес и друге озбиљне незаразне болести. Смањење потрошње оваквих напитака побољшава здравље, а акцизно опорезивање је један од алата за постизање тога. Значај опорезивања безалкохолних напитака заслађених шећером постао је још већи услед пандемије Covid-19 јер су истраживања показала да људи који имају прекомјерну тежину или гојазност или пате од дијабетеса и срчаних болести имају већу вјероватноћу да ће развити тешке случајеве Covid-19. Трошкови лијечења у великој мјери се финансирају из јавних средстава, што утиче на порески систем, будући да потрошња акцизних производа може имати посљедице на потрошачев доходак и потрошњу. Из ових разлога, акцизе на безалкохолна пића заслађена шећером доносе троструку побједу за земљу јер порези на ова безалкохолна пића не само да стварају приход, већ и побољшавају здравље, истовремено смањујући дугорочне здравствене трошкове и губитак продуктивности због болести повезаних с прекомјерном тежином и гојазношћу.

2. Годишње кретање прихода од акциза на безалкохолна пића

Иако примјена акцизе генерише социјалне, здравствене и економске аспекте, односно учинак смањења потражње и потрошње било којег акцизног производа, основни циљ увођења акциза може се приписати повећању јавних прихода, те су углавном економски или фискални учинци главни разлози увођења ових пореза. Међутим, акцизе на безалкохолна пића имају низак учинак у смислу повећања прихода, те могу резултовати негативном економском користи. Тако, у трогодишњем периоду 2019-2021. година, укупни приходи од акциза на безалкохолна пића учествују од 1,8% до 1,9% у укупним приходима од акциза на годишњем нивоу, те са становишта повећања прихода, безалкохолна пића нису идеалан акцизни производ.

Што се тиче здравствених користи, намјера увођења акциза на безалкохолна пића из здравствених разлога је смањење потрошње висококалоричних безалкохолних пића. Међутим, трендови на тржишту безалкохолних пића у БиХ показују да дискриминаторни порези на безалкохолна пића у посматраном временском периоду немају значајан утицај на смањење потрошње ових производа, те ове акцизне политике не дају пуно одговора на питање побољшања здравља становништва јер се ове врсте пића могу врло лако замијенити другим облицима калорија који нису акцизни производи.

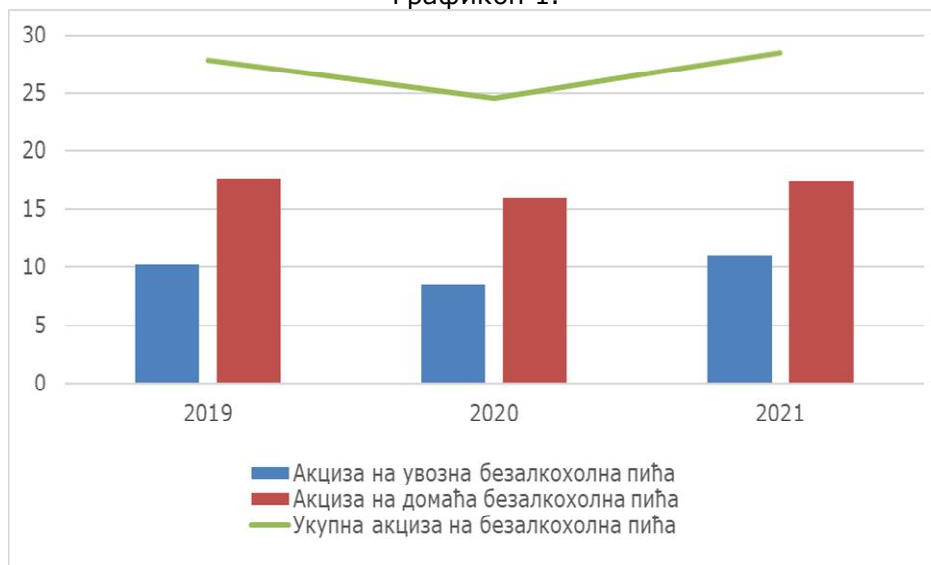
Међутим, у посматраном временском периоду на тржиште безалкохолних пића у БиХ највећи негативан утицај имала је појава пандемије Covid-19 која је изазвала и друге бројне негативне економске посљедице како у земљи тако и на глобалном нивоу. Први случајеви коронавируса у БиХ забиљежени су у марту 2020. године, након чега су почеле драматичне

промјене у понашању потрошача. Догађаји, путовања и многе друге активности су застали, те је дошло до кључних промјена у понашању потрошача, након чега су компаније које производе пића на глобалном нивоу радиле на ублажавању утицаја мјера уведених у борби против ширења вируса корона. У периоду најригорознијих мјера уведених у борби против ширења вируса, продаја безалкохолних пића, односно наплата укупних прихода од акциза на безалкохолна пића је у паду. У овом периоду, становништво је набављало залихе те је набавка безалкохолних пића углавном била трговинска, међутим пандемија је преоријентисала становништво на већу потрошњу "здравих" напитака, попут воде, разних врста изотоника, кафе, чаја, те природних сокова који нису акцизни производи. Такође, забрана окупљања, затварање и ограничен рад угоститељских објеката, имали су утицај на смањење потрошње безалкохолних пића, иако не у великој мјери у којој су утицали на потрошњу алкохолних производа, јер су прилике за потрошњу безалкохолних пића мање друштвене од прилика за потрошњу алкохолних пића, те се конзумација безалкохолних пића изван куће лакше замјењује потрошњом код куће. Такође, пандемија Covid-19 свједочи озбиљном утицају на понашање потрошача и укључује различите сигурносне стандарде, мјерења и провјере квалитета, с циљем повећања повјерења потрошача. Covid-19 ситуација повећала је продају производа који пружају функционалне предности, као што су производи за побољшање здравља и повећање имунитета, те је потражња за газираним пићима са високим садржајем шећера нагло опала и у каналима ван трговине и у каналима трговине. Пандемија је такође преобликовала потражњу за величином паковања у 2020. години, будући да су се потрошачи преоријентисали на већа или вишеструка паковања јер су исплативија и смањују потребу за чешћим одласцима у набавку. Пораст потражње за функционалним пићима која би надопунила здравље покреће тржиште безалкохолних пића у години пандемије, те смањује потражњу за безалкохолним пићима која су предмет опорезивања акцизом. Тако су у години пандемије, све већа здравствена свијест и потражња за производима оријентисаним на очување и побољшање здравља, у великој мјери негативно утицали су на тржиште газираних висококалоричних безалкохолних пића која подлијежу опорезивању акцизом.

У графикону 1 приказано је кретање годишње наплате прихода од акциза на безалкохолна пића током периода 2019-2021. година, у милионима КМ (лијева вертикална скала). Приказана је годишња наплата укупних прихода од акциза на безалкохолна пића у посматраном временском периоду, као и годишња наплата прихода од акциза раздвојена по компонентама – приходи од акциза на увозна безалкохолна пића и приходи од акциза на домаћа безалкохолна пића.

Графикон 1.

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

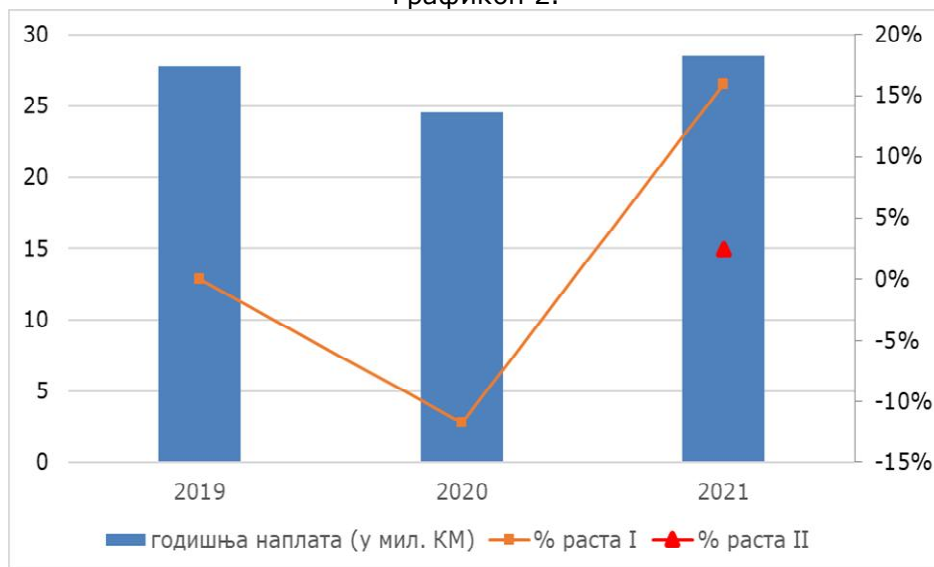
Годишње кретање у наплати укупних прихода од акциза на безалкохолна пића у приказаном трогодишњем временском периоду обиљежено је појавом пандемије Covid-19 на глобалном нивоу те мјерама у борби против ширења вируса. На пад укупних прихода од акциза на безалкохолна пића у 2020. години више је утицао пад прихода од акциза на увозна безалкохолна пића од наплаћених прихода од акциза на домаћа безалкохолна пића, као посљедица затварања граница, те је детаљнија анализа наплате ових прихода раздвојена по компонентама дата у наставку.

2.1. Годишње кретање укупних прихода од акциза на безалкохолна пића

Графиконом 2 приказано је кретање трогодишње наплате укупних прихода од акциза на безалкохолна пића, у милионима КМ (лијева вертикална скала), те годишња стопа раста ових прихода (десна вертикална скала)⁴⁷.

⁴⁷ 2019. година кориштена као база

Графикон 2.

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

У 2020. години забиљежен је тренд опадања у наплати укупних прихода од акциза на безалкохолна пића у односу на 2019. годину за 11,7% (графикон 2, % раста I). Значајан опоравак у наплати ових прихода за 15,9% забиљежен је у 2021. години у односу на 2020. годину (графикон 2, % раста I), док је у односу на 2019. годину забиљежен раст прихода од акциза на безалкохолна пића за 2,4% (графикон 2, % раста II).

Поред кретања укупних прихода од акциза на безалкохолна пића у трогодишњем периоду, у наставку је приказана анализа кретања прихода од акциза на безалкохолна пића по компонентама - увозна и домаћа акциза у истом периоду, која пружа детаљнију слику о преференцијама потрошача и утицају других спољних фактора.

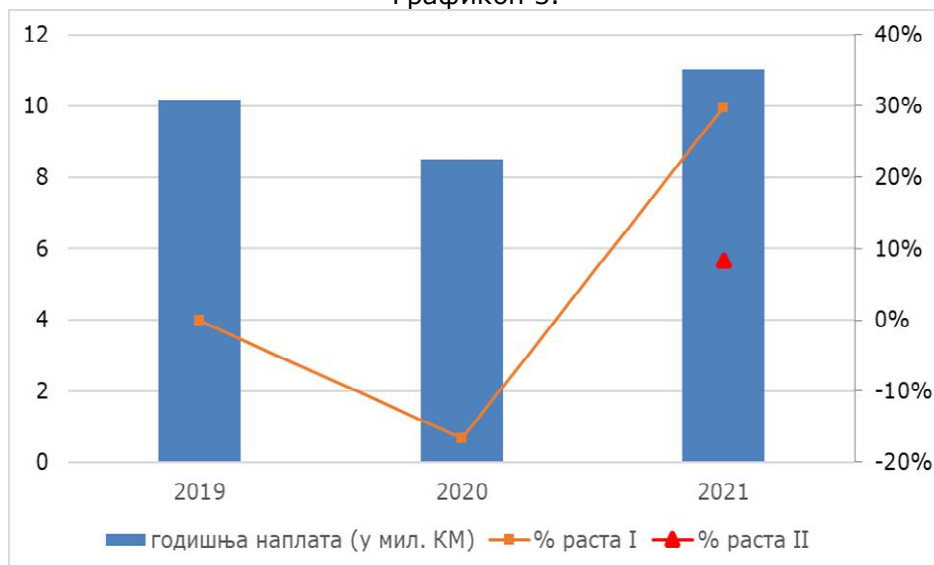
3.1. Годишње кретање прихода од акциза на увозна безалкохолна пића

Графиконом 3 приказано је кретање трогодишње наплате прихода од акциза на увозна безалкохолна пића, у милионима КМ (лијева вертикална скала), те годишња стопа раста ових прихода (десна вертикална скала)⁴⁸.

Појава вируса корона, неизвјесност од непознатог вируса, суздржавање од потрошње, те мјере уведене у борби против ширења вируса, довели су до пада прихода од акциза на увозна безалкохолна пића у 2020. години за 16,6% у односу на претходну 2019. годину (графикон 3, % раста I). Попуштање мјера и отварање граница довело је до историјског максимума у наплати прихода од акциза на увозна безалкохолна пића у 2021. години која је за 29,8% већа у односу на претходну 2020. годину (графикон 3, % раста I), те за 8,3% већа у односу на годину прије појаве пандемије, односно 2019. годину (графикон 3, % раста II).

⁴⁸ 2019. година кориштена као база

Графикон 3.

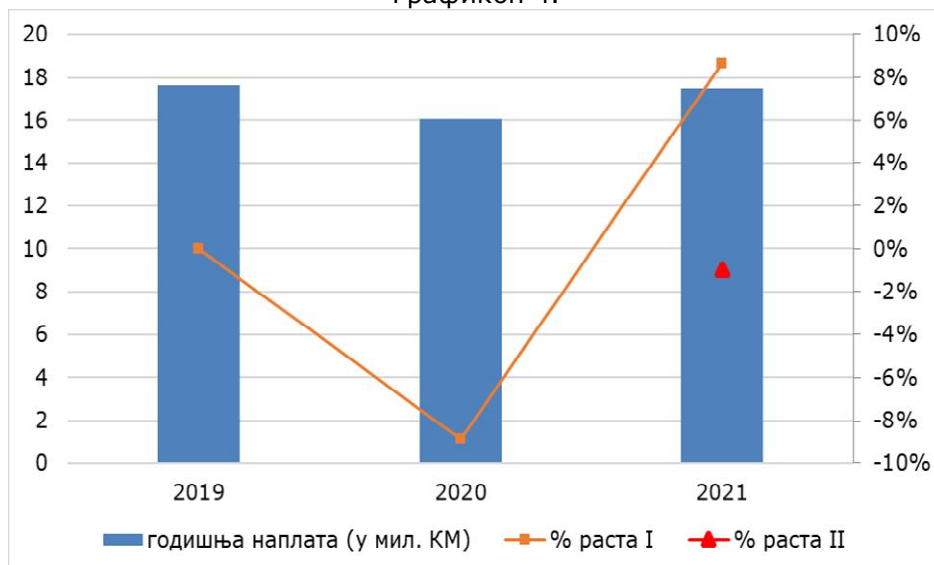
Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

Основни разлози повећања прихода од акциза на безалкохолна пића из увоза у 2021. години могу се приписати преференцијама потрошача, великој палети понуде акцизних безалкохолних пића из увоза, као и све већем маркетингу који омогућава велику популарност, препознатљивост и видљивост на тржишту свјетски познатих брендова безалкохолних пића.

3.2. Годишње кретање прихода од акциза на домаћа безалкохолна пића

Графиконом 4 приказано је кретање трогодишње наплате прихода од акциза на домаћа безалкохолна пића, у милионима КМ (лијева вертикална скала), те годишња стопа раста ових прихода (десна вертикална скала)⁴⁹.

Графикон 4.

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

⁴⁹ 2019. година кориштена као база

Тако је, у 2021. години забиљежена наплата прихода од акциза на домаћа безалкохолна пића већа за 8,6% у односу на претходну 2020. годину (графикон 4, % раста I), те мања за 1,0% у односу на 2019. годину (графикон 4, % раста II). У 2020. години, приходи од акциза на домаћа безалкохолна пића били су мањи за 8,8% у односу на 2019. годину (графикон 4, % раста I), а као посљедица смањења потрошње домаћих безалкохолних пића у односу на безалкохолна пића из увоза.

4. Квартално кретање прихода од акциза на безалкохолна пића

Циљеви кварталне анализе прихода од акциза на безалкохолна пића су вишеструки. Поред анализе утицаја пандемије и утицаја мјера предузетих у циљу сузбијања ширења вируса на наплату укупних прихода од акциза на безалкохолна пића и наплату прихода од акциза на безалкохолна пића по компонентама, циљеви ове анализе су разумјевање тренутног стања, преференција потрошача, сезонског утицаја на потрошњу, те будућег очекивања уз задржавање постојећих политика. Такође, кварталном анализом приказан је тренд кретања у наплати прихода од акциза на безалкохолна пића за први квартал текуће године који је обиљежен почетком рата између Русије и Украјине, те инфлацијом на глобалном нивоу.

Графиконом 5 приказано је квартално кретање прихода од акциза на безалкохолна пића за наведени период у милионима КМ (лијева вертикална скала). Квартална динамика кретања укупних прихода од акциза на безалкохолна пића, као и прихода од акциза на безалкохолна пића по компонентама – приходи од акциза на увозна безалкохолна пића и приходи од акциза на домаћа безалкохолна пића, приказана је за период од првог квартала (Q1) 2019. године до првог квартала (Q1) 2022. године⁵⁰.

Графикон 5.

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

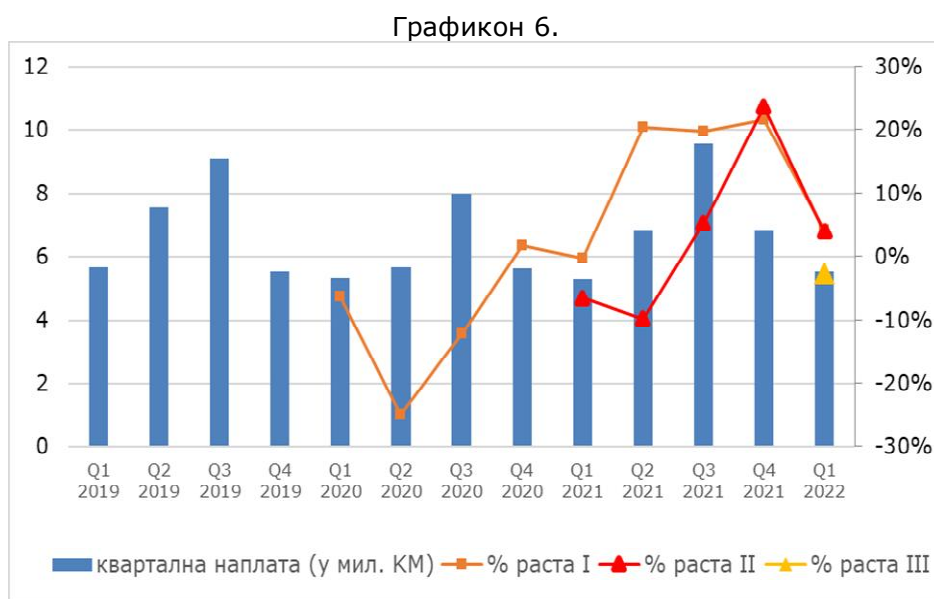
Подаци дају слику о утицају сезонског тренда у наплати укупних прихода од акциза на безалкохолна пића који је посљедица временских услова, те се највећа потрошња безалкохолних пића биљежи у трећим кварталима, односно у љетним мјесецима. Након што су претходне двије сезоне биле погођене пандемијским таласима и повременим затварањима која су успједила као посљедица мјера у борби против вируса корона, очекивања су да ће ово љето потрошња безалкохолних пића која су предмет опорезивања акцизом бити већа,

⁵⁰ Посљедњи расположиви подаци

што ће утицати на повећање прихода од акциза на безалкохолна пића у трећем кварталу текуће године. Детаљна квартална анализа наплате ових прихода дата је у наставку.

4.1. Квартално кретање укупних прихода од акциза на безалкохолна пића

Графиконом 6 приказано је квартално кретање наплате укупних прихода од акциза на безалкохолна пића, у милионима КМ (лијева вертикална скала), те годишња стопа раста ових прихода (десна вертикална скала), за период Q1 2019 – Q1 2022. године⁵¹.

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

Анализом кварталних кретања укупних прихода од акциза на безалкохолна пића у првим кварталима у посматране четири године, највећа наплата забиљежена је у првом кварталу 2019. године. У поређењу са тим периодом, наплата ових прихода у првом кварталу 2020. године је мања за 6,2% (графикон 6, % раста I). Наплата ових прихода у првом кварталу 2021. године, задржала се на нивоу наплате у првом кварталу 2020. године, док је у истом кварталу 2022. године забиљежено повећање укупних прихода од акциза на безалкохолна пића за 4,2% у односу на први квартал 2021. године (графикон 6, % раста I), за 3,9% у односу на први квартал 2020. године (графикон 6, % раста II), међутим у односу на први квартал 2019. године наплаћено је мање укупних прихода од акциза на безалкохолна пића за 2,6% (графикон 6, % раста III).

Због ригорозних мјера уведених у борби против ширења вируса корона, посматрано кретање наплате укупних прихода од акциза на безалкохолна пића у другим кварталима, биљежи пад у другом кварталу 2020. године за 25,0% у односу на други квартал 2019. године (графикон 6, % раста I). У другом кварталу 2021. године забиљежен је опоравак у наплати ових прихода на кварталном нивоу у односу на исти период претходне године за 20,3% (графикон 6, % раста I), међутим у односу на исти период прије пандемије и даље је у паду за 9,8% (графикон 6, % раста II).

Сезонски утицај наплате укупних прихода од акциза на безалкохолна пића резултовао је највећом наплатом ових прихода у трећим кварталима. Тако је, највећа квартална наплата укупних прихода од акциза на безалкохолна пића забиљежена у трећем кварталу 2021.

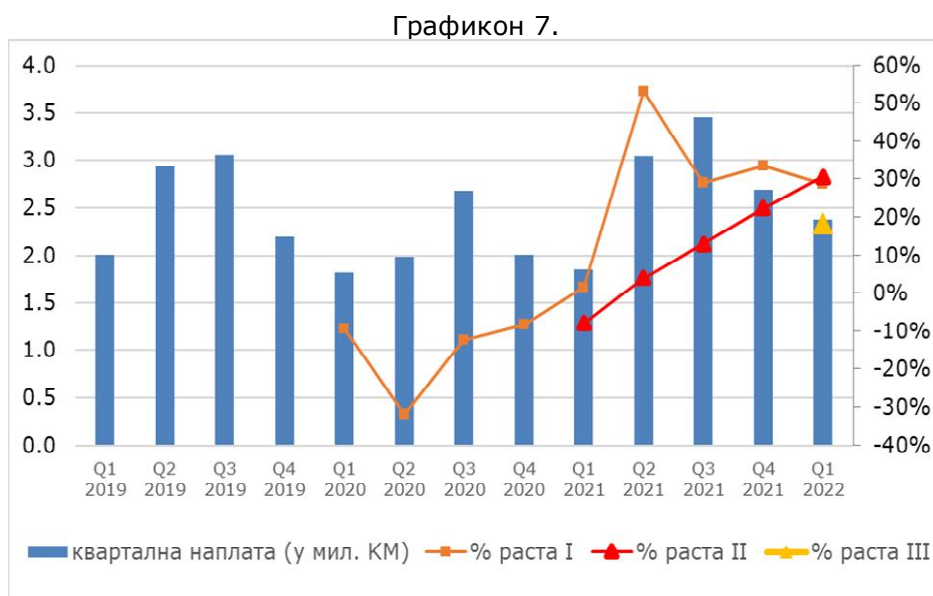
⁵¹ 2019. година кориштена као база

године, која је за 19,7% већа у односу на трећи квартал 2020. године (графикон 6, % раста I), те за 5,2% већа у односу на трећи квартал 2019. године (графикон 6, % раста II).

У четвртим кварталима у посматране три године, наплата укупних прихода од акциза на безалкохолна пића има тренд раста. Тако је, у четвртм кварталу 2021. године наплаћено више ових прихода за 21,5% у односу на четврти квартал 2020. године (графикон 6, % раста I), те за 23,6% више у односу на исти квартал 2019. године (графикон 6, % раста II).

4.2. Квартално кретање прихода од акциза на увозна безалкохолна пића

Графиконом 7 приказано је квартално кретање наплате прихода од акциза на увозна безалкохолна пића, у милионима КМ (лијева вертикална скала), те годишња стопа раста ових прихода (десна вертикална скала), за период Q1 2019 – Q1 2022. године⁵².

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

Наплаћени приходи од акциза на увозна безалкохолна пића у првим кварталима највећи су у 2022. години, те су за 28,5% већи у односу на први квартал 2021. године (графикон 7, % раста I), за 30,5% већи у односу на први квартал 2020. године (графикон 7, % раста II), те за 18,4% већи у односу на први квартал 2019. године (графикон 7, % раста III).

Затварање граница, ограничавање и забрана рада угоститељских и трговинских објеката, те суздржавање становништва од потрошње, имало је за резултат значајно смањење прихода од акциза на увозна безалкохолна пића у другом кварталу 2020. године. Тако је, као посљедица мјера уведених у борби против пандемије, у овом кварталу забиљежен пад прихода од акциза на увозна безалкохолна пића за 32,1% у односу на исти квартал 2019. године (графикон 7, % раста I). Попуштање мјера, утицало је на опоравак у наплати ових прихода те је у другом кварталу 2021. године забиљежено повећање наплате прихода од акциза на увозна безалкохолна пића за 53,0% у односу на други квартал 2020. године (графикон 7, % раста I), те за 3,9% у односу на други квартал 2019. године (графикон 7, % раста II).

У трећем кварталу 2021. године забиљежена је рекордна наплата прихода од акциза на увозна безалкохолна пића у посматраном временском периоду, те је наплата ових прихода

⁵² 2019. година кориштена као база

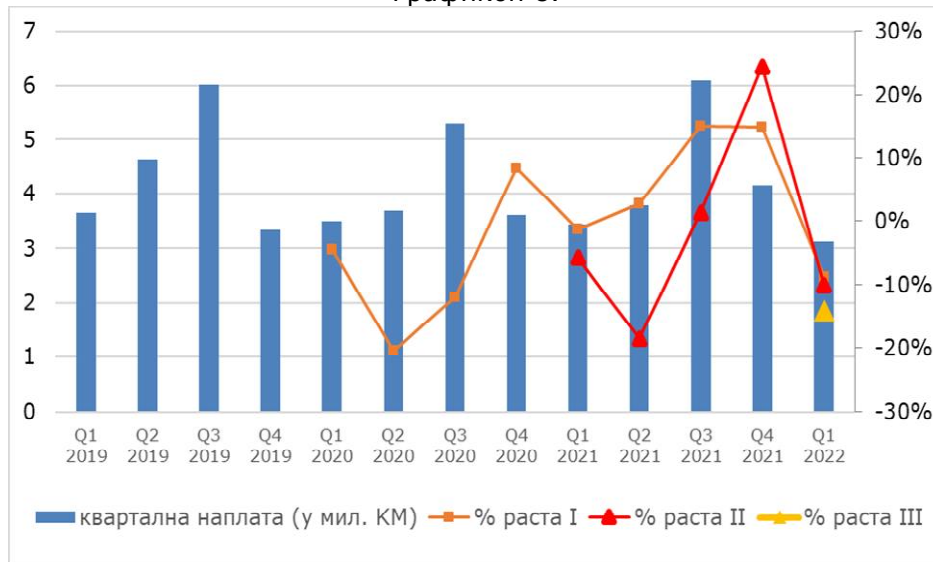
већа за 29,0% у односу на трећи квартал 2020. године (графикон 7, % раста I), односно већа за 13,1% у односу на трећи квартал 2019. године (графикон 7, % раста II).

Највећа наплата прихода од акциза на увозна безалкохолна пића у четвртим кварталима забиљежена је у 2021. години која је за 33,4% већа у односу на четврти квартал 2020. године (графикон 7, % раста I), док је у односу на четврти квартал 2019. године већа за 22,6% (графикон 7, % раста II).

4.3. Квартално кретање прихода од акциза на домаћа безалкохолна пића

Квартална наплата прихода од акциза на домаћа безалкохолна пића такође је под сезонским утицајем уз последице Covid-19 шока. Иако наплата ових прихода није у великој мјери зависила од затварања граница и ограничавања спољнотрговинске размјене, "lockdown" и друге мјере у земљи имали су утицај на њено смањење. Графиконом 8 приказано је квартално кретање наплате прихода од акциза на домаћа безалкохолна пића, у милионима КМ (лијева вертикална скала), те годишња стопа раста ових прихода (десна вертикална скала), за период Q1 2019 – Q1 2022. године⁵³.

Графикон 8.

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

За разлику од наплате прихода од акциза на увозна безалкохолна пића, наплата прихода од акциза на домаћа безалкохолна пића у првим кварталима најмања је у 2022. години. Тако је, наплата ових прихода у првом кварталу 2022. године за 8,9% мања у односу на први квартал 2021. године (графикон 8, % раста I), за 10,1% мања у односу на први квартал 2020. године (графикон 8, % раста II), те за 14,2% мања у односу на први квартал 2019. године (графикон 8, % раста III). Новонастала инфлација довела је до повећања цијена домаћих безалкохолних пића која су предмет опорезивања акцизом, а која су се цијеновно изједначила или премашила са цијенама конкуренције из увоза, што је преференције потрошача преусмјерило на потрошњу увозних безалкохолних пића.

Приходи од акциза на домаћа безалкохолна пића наплаћени у другим кварталима највећи су у 2019. години, након чега су у другом кварталу 2020. године мањи за 20,6% (графикон 8, % раста I), те у другом кварталу 2021. године мањи за 18,5% (графикон 8, % раста II). С обзиром да су у питању домаћа безалкохолна пића те затварање граница и смањење обима

⁵³ 2019. година кориштена као база

спољнотрговинске размјене није имало кључан утицај на смањење потрошње ових производа у другом кварталу 2020. године, мјере затварања и ограничавања рада угоститељских и трговинских објеката, утицале су на смањење потрошње домаћих безалкохолних пића у овом периоду.

Приходи од акциза на домаћа безалкохолна пића у трећем кварталу 2021. године већи су за 15,1% у односу на трећи квартал 2020. године (графикон 8, % раста I), те за 1,3% у односу на трећи квартал 2019. године (графикон 8, % раста II).

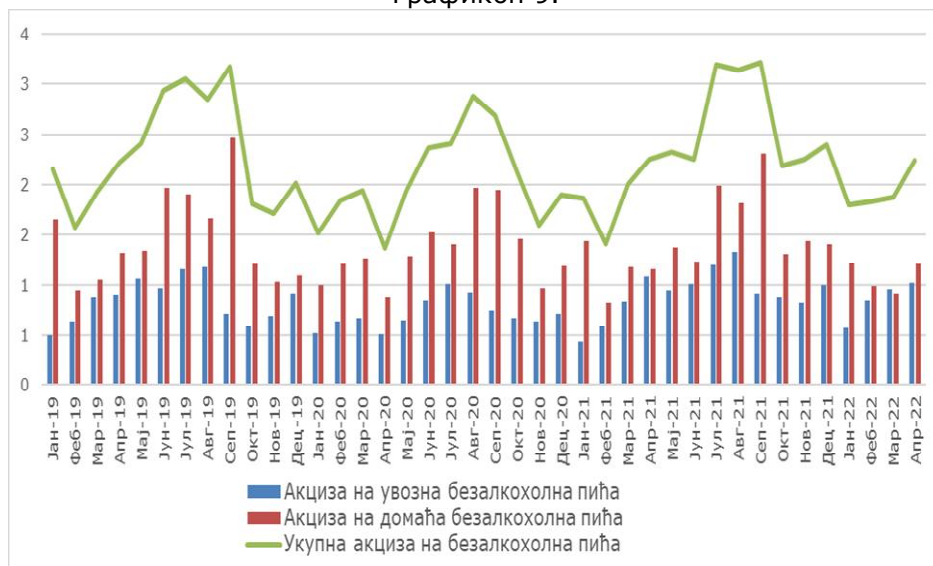
Такође и у четвртим кварталима приходи од акциза на домаћа безалкохолна пића највећи су у 2021. години, те су за 14,9% већи у односу на четврти квартал 2020. године (графикон 8, % раста I) и за 24,5% већи у односу на четврти квартал 2019. године (графикон 8, % раста II).

5. Мјесечно кретање прихода од акциза на безалкохолна пића

Графиконом 9 приказано је мјесечно кретање прихода од акциза на безалкохолна пића за период прије појаве пандемије Covid-19, период у току појаве пандемије Covid-19 и период након појаве пандемије Covid-19. Анализом је такође обухваћен период почетка кризе проузроковане ратом у Украјини који је почео крајем фебруара 2022. године, као и период галопирајуће инфлације на глобалном нивоу која се у великој мјери одразила на економију БиХ. Тако је, мјесечна динамика кретања прихода од акциза на безалкохолна пића приказана за период од јануара 2019. године до априла 2022. године⁵⁴, с циљем разумјевања тренутног стања, сезонског утицаја на потрошњу безалкохолних пића, преференција потрошача, утицаја спољних фактора као што су пандемија и мјере у борби против пандемије, рат између Русије и Украјине, те тренутна инфлација.

Графиконом 9 приказано је мјесечно кретање прихода од акциза на безалкохолна пића за наведени период, у милионима КМ (лијева вертикална скала). Приказано је мјесечно кретање укупне наплате прихода од акциза на безалкохолна пића у посматраном временском периоду, као и мјесечно кретање наплате прихода од акциза на безалкохолна пића раздвојено по компонентама - увозна и домаћа акциза.

Графикон 9.

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

⁵⁴ Последњи расположиви подаци

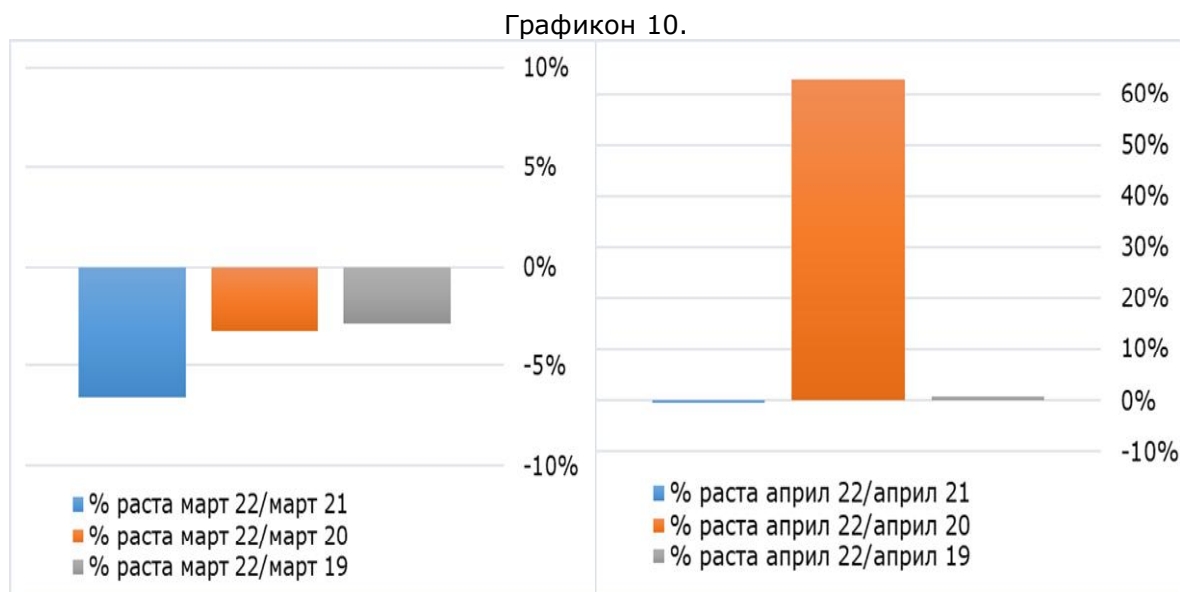
Као и код кварталних података, из графикана је видљиво да је највећа наплата укупних прихода од акциза на безалкохолна пића на мјесечном нивоу у љетним мјесецима. Због временских услова, највећа потрошња безалкохолних пића је у периоду од јуна до септембра, након чега потрошња благо опада до децембра, када је забиљежено благо повећање ових прихода као посљедица повећане потрошње током празника.

У посматраном временском периоду, највећа наплата укупних прихода од акциза на безалкохолна пића на мјесечном нивоу забиљежена је у мјесецу септембру 2021. године, у којем су ови приходи за 19,8% већи у односу на исти мјесец 2020. године и за 1,2% у односу на септембар 2019. године (графикон 9).

Мјесечни подаци о наплати прихода од акциза на увозна безалкохолна пића приказани графиканом 9 највећи су у августу 2021. године који су за 44,5% већи у односу на исти мјесец 2020. године, те за 12,6% већи у односу на август 2019. године (графикон 9).

Највећи приходи од акциза на домаћа безалкохолна пића на мјесечном нивоу забиљежени су у септембру 2019. године, те су за 27,0% већи у односу на септембар 2020. године, те за 6,9% већи у односу на септембар 2021. године (графикон 9).

Мјесечни подаци о наплаћеним приходима од акциза на безалкохолна пића до израде ове анализе доступни су закључно са априлом текуће године који је, као и март текуће године обиљежен ратом у Украјини и инфлацијом. Графиканом 10 приказан је утицај новонастале ситуације на кретање наплате укупних прихода од акциза на безалкохолна пића кроз стопу раста ових прихода.

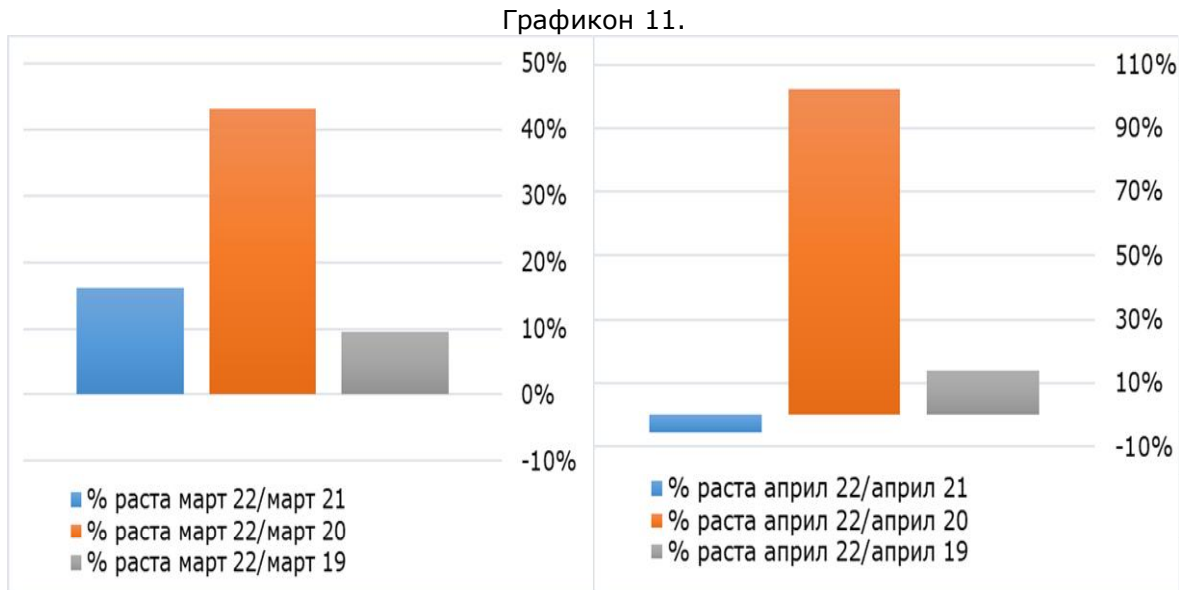

Март 2022. године карактерише смањење наплате укупних прихода од акциза на безалкохолна пића у односу на исти мјесец претходне три године. Тако су, ови приходи у марту 2022. године за 6,6% мањи у односу на март 2021. године (графикон 10, % раста март 22/март 21), за 3,3% мањи у односу на март 2020. године (графикон 10, % раста март 22/март 20), те за 2,8% мањи у односу на март 2019. године (графикон 10, % раста март 22/март 19).

У мјесецу априлу текуће године наплата укупних прихода од акциза на безалкохолна пића задржала се на нивоу прошлогодишње наплате у истом мјесецу (графикон 10, % раста април

22/април 21), док је у односу на април 2020. године наплата ових прихода већа за 63,0% (графикон 10, % раста април 22/април 20). С обзиром да је април 2020. године мјесец у којем су застали сви редовни животни токови као посљедица Covid-19 шока, исти није адекватан за поређење. Такође, у априлу текуће године укупни приходи од акциза на безалкохолна пића задржали су се на нивоу наплате из априла 2019. године, тачније већи су за 0,8% (графикон 10, % раста април 22/април 19).

Графиконом 11 приказано је мјесечно кретање наплате прихода од акциза на увозна безалкохолна пића кроз стопу раста ових прихода.

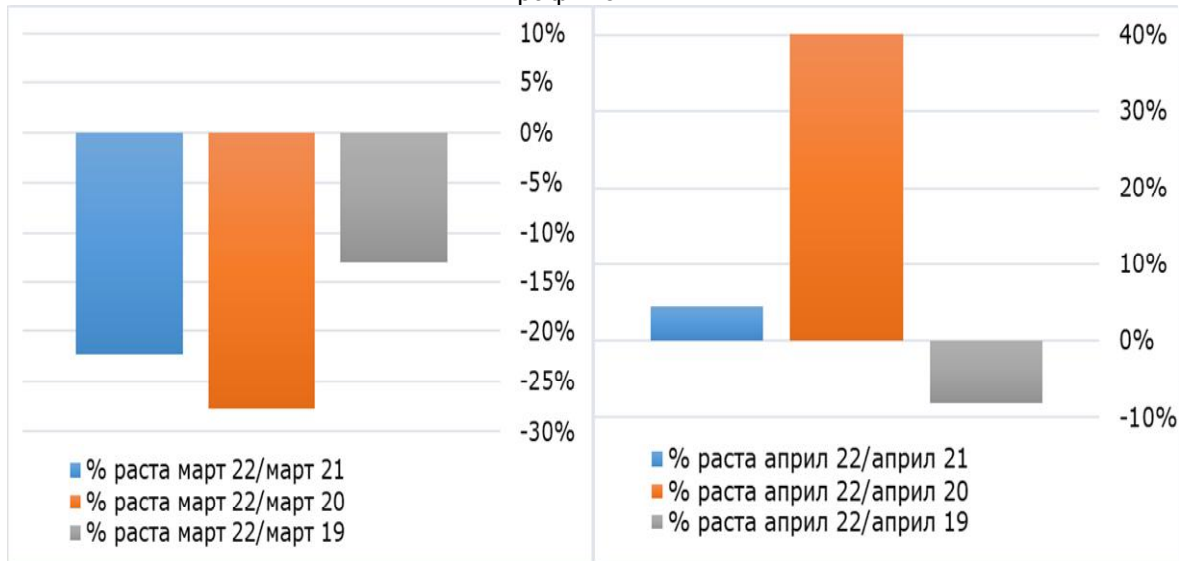
Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

Мјесечна наплата прихода од акциза на увозна безалкохолна пића је у порасту у марту текуће године у односу на исти мјесец претходне три године. Актуелни спољни фактори нису имали утицај на смањење потрошње увозних безалкохолних пића с једне стране, док је с друге стране, повећање цијена ових производа на свјетском тржишту узроковано инфлацијом, осигурало повећање прихода од акциза на увозна безалкохолна пића. Тако су, ови приходи у марту 2022. године за 16,0% већи у односу на март 2021. године (графикон 11, % раста март 22/март 21), за 43,0% већи у односу на март 2020. године (графикон 11, % раста март 22/март 20), те за 9,5% већи у односу на март 2019. године (графикон 11, % раста март 22/март 19).

Приходи од акциза на увозна безалкохолна пића наплаћени у априлу текуће године мањи су за 5,8% у односу на април прошле године (графикон 11, % раста април 22/април 21), док су у односу на април 2020. године већи за 102,2% (графикон 11, % раста април 22/април 20). Како су мјесец март и април 2020. године погођени најригорознијим Covid-19 мјерама, тако су ове мјере имале велики утицај на значајно смањење наплате прихода од акциза на увозна безалкохолна пића. У односу на април 2019. године, у априлу 2021. године је наплаћено 14,1% више ових прихода (графикон 11, % раста април 22/април 19).

Графиконом 12 приказано је мјесечно кретање наплате прихода од акциза на домаћа безалкохолна пића кроз стопу раста ових прихода.

Графикон 12.

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

Наплата прихода од акциза на домаћа безалкохолна пића у марту текуће године је у паду у односу на исти мјесец претходне три године. Тако је, наплата ових прихода у марту 2022. године за 22,3% мања у односу на март 2021. године (графикон 12, % раста март 22/март 21), за 27,7% мања у односу на март 2020. године (графикон 12, % раста март 22/март 20), те за 13,1% мања у односу на март 2019. године (графикон 12, % раста март 22/март 19).

У априлу текуће године наплата прихода од акциза на домаћа безалкохолна пића за 4,5% је већа у односу на април претходне године (графикон 12, % раста април 22/април 21), те за 40,1% већа у односу на април 2020. године (графикон 12, % раста април 22/април 20). У односу на исти мјесец у години прије појаве пандемије, наплата ових прихода мања је за 8,1% (графикон 12, % раста април 22/април 19).

Ово смањење потрошње домаћих безалкохолних пића последица је преференција потрошача, нелојалне конкуренције и цијена појединих увозних безалкохолних пића која су предмет опорезивања акцизом, у односу на цијене безалкохолних пића домаћих произвођача које су се цјеновно изједначиле или премашиле цијене безалкохолних пића из увоза. Извјесно је да је криза проузрокована почетком рата између Русије и Украјине резултовала наглим повећањем цијена сирове нафте на свјетском тржишту, што је имало директан утицај на трошкове флаширања јер сирова нафта чини значајну компоненту сировина у производњи амбалаже. Оваква ситуација негативно утиче на домаће произвођаче безалкохолних пића стварајући им додатни проблем суочавања са високим трошковима амбалаже због повећане инфлације и раста цијена трошкова материјала за паковање и амбалажу. Међутим, повећање цијена домаћих безалкохолних пића узроковано инфлацијом, није осигурало повећање прихода од акциза на ова пића, него је резултовало смањењем потрошње, а тиме и смањењем прихода од акциза. Новонастала криза могла би да доведе до инфлационих притисака и поремећаја у ланцима снабдијевања на глобалном нивоу и у земљи. Иако се предвиђа да ће у будућем периоду глобално тржиште безалкохолних пића расти⁵⁵, што би могло да доведе до већег обима безалкохолних пића која подлијежу опорезивању акцизом, ово повећање могло би додатно да утиче на повећање прихода од акциза на увозна безалкохолна пића, док наплата прихода од акциза на домаћа безалкохолна пића биљежи негативан тренд, на шта је указано анализом.

⁵⁵ Compound Annual Growth Rate (CAGR)